

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Gantar

»Novi ateizem« – sociološka razlaga

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Gantar

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Smrke

»Novi ateizem« – sociološka razlaga

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

»Novi ateizem« – sociološka razlaga

Namen naloge je sociološko razložiti pojav gibanja novega ateizma, ki se je razvil v 21. stoletju, prvič pa se je pojavil v ZDA. Zanimala me bosta predvsem družbeno okolje, ki je pripeljalo do njegovega pojava, in družbeno razumevanje novega ateizma v postmodernem času. Novi ateisti poskušajo na podlagi znanstvenih dokazov in logike zdravega razuma spodbijati temelje obstoječih religij in z zmanjšanjem vpliva religije na družbo zaščititi sekularni zahod pred verskimi fundamentalisti. Prepričani so, da v primeru, da se vpliva religije na družbo ne zmanjša, bo le-ta zaradi svoje nagnjenosti k nasilju pripeljala do propada človeške civilizacije. Menijo, da je religija nerazumna, da bog skoraj gotovo ne obstaja in da je religijsko verovanje enako zablodi. Najbolj vidni predstavniki novega ateizma so britanski biolog Richard Dawkins, ameriški filozof Sam Harris, angleško-ameriški pisec in novinar Christopher Hitchens in ameriški analitični filozof Daniel Dennett. V nalogi je predstavljena tudi opredelitev pojava modernega ateizma, ki se je pričel razvijati v razsvetljenstvu. Razvoj razuma, kritika religijske tradicije, ateizacija v okviru sekularizacije, ločenost Cerkve od države so le nekateri od dejavnikov, ki so pripomogli k njegovemu hitremu širjenju.

Ključne besede: ateizem, obseg ateizma, sekularizacija, RKC, »novi ateizem«.

»New atheism« – sociological explanation

Purpose of degree paper is to sociologically explain the phenomenon of new atheism, movement, which first appeared in the USA and developed in 21st century. I particularly explored social environment that led to appearance of new atheism, and social understanding of it in post modern times. With scientific evidence and common sense new atheists try to dispute the foundations of existing religions, and protect secularized west from religious fundamentalists by diminishing religious influence on society. They are certain that without trying to diminish influence of violence-inclined religions on society, human civilization will disintegrate. They consider religion irrational, are almost convinced that god does not exist and believe that religions with their beliefs equal delusion. The most important representatives of new atheism are British biologist Richard Dawkins, American philosopher Sam Harris, Anglo-American author and journalist Christopher Hitchens and American analytical philosopher Daniel Dennett. In degree paper I also present definition of modern atheism phenomenon that started to develop in the Age of Enlightenment. Development of reason, criticism of religious tradition, atheisation within the framework of secularisation and separation of church and state are only some of the factors, which have contributed to its rapid expansion.

Key words: atheism, scope of atheism, secularisation, Catholic Church, »new atheism«.

KAZALO

1	UVOD IN OPREDELITEV TEME	7
2	OPREDELITEV POJMA ATEIZEM	9
2.1	Pojav in definicija ateizma.....	9
2.1.1	Različne opredelitve pojma ateizem.....	11
2.2	Ljudski ateizem.....	13
2.3	Agnosticizem	14
3	MODERNI ATEIZEM	17
3.1	Oblike nereligioznosti – sociološka periodizacija	17
3.2	Ateizem in sekularizacija.....	18
3.3	Različna obdobja modernega ateizma	20
3.4	Vzroki hitrega širjenja modernega ateizma	22
3.5	Moderni ateizem v 20. stoletju.....	25
3.6	Pogled rimokatoliške cerkve na moderni ateizem	26
4	RAZŠIRJENOST ATEIZMA V DRUŽBI.....	30
4.1	Demografski podatki o obsegu ateizma.....	30
4.2	Primerjava med evropskimi državami glede na razširjenost ateizma.....	31
4.3	Ateizem v ZDA.....	36
5	»NOVI ATEIZEM«.....	40
5.1	Opredelitev »novega ateizma«.....	40
5.2	Zgodovina nastanka »novega ateizma«	41
5.2.1	Sam Harris	41
5.2.2	Richard Dawkins	42
5.2.3	Daniel Dennett.....	43
5.2.4	Christopher Hitchens	44
5.2.5	Victor J. Stenger	44
5.3	Razširjenost »novega ateizma«.....	45
5.4	Razumevanje pojava »novega ateizma« v postmoderni družbi.....	46

5.5	Bog kot zabloda in Bog ni velik – primerjava teorij in pogledov začetnikov gibanja »novega ateizma« Richarda Dawkinsa in Christopherja Hitchensa	53
5.5.1	Bog kot zabloda	53
5.5.2	Bog ni velik	56
5.6	Kritika »novega ateizma«	58
6	ZAKLJUČEK	62
7	LITERATURA	65

SEZNAM TABEL IN GRAFOV

Tabela 4.1: Delež ateistov v evropskih državah leta 1999 (razen Španije, l. 2000, in Norveške, l. 1996) (WVS 1996, 1999, 2000).....	32
Tabela 4.2: Delež ateistov v evropskih državah v letih 1990–1991 (razen Hrvaške, l. 1996) (WVS 1990, 1991, 1996)	33
Tabela 4.3: Primerjava deleža ateistov v evropskih državah glede na starost (WVS 1996, 1999, 2000).....	35
Graf 4.1: Stopnja religioznosti v Evropski uniji.....	32
Graf 4.2: Primerjava obsega ateizma v evropskih državah (WVS 1990–2000).....	34
Graf 4.3: Obseg ateizma v ZDA.....	36
Graf 4.4: Verjetnost podprtja nereligioznega kandidata za predsednika ZDA.....	37
Graf 4.5: Mnenje o diskriminaciji ateistov v ZDA.....	37
Graf 4.6: Primerjava obsega ateizma v ZDA leta 1990 in leta 1999 (WVS 1990, 1999)	38

1 UVOD IN OPREDELITEV TEME

V zadnjih nekaj letih se je zanimanje za preučevanje pojava ateizma zelo povečalo. Pojav in naraščanje obsega ateizma je postal zanimiv predmet preučevanja tako za sociologe kot tudi teologe. Ateizem je zelo heterogen pojav. V osnovi pa velja, da je ateizem doktrina, ki pravi, da bog ne obstaja. Za ateista se smatra tisti posameznik, ki ne verjame v obstoj boga ali drugih nadnaravnih bitij.

Raziskave kažejo, da v zadnjem času število ateistov v zahodnem svetu strmo narašča. Vpliv religije na družbeno življenje se tako zmanjšuje. Vseeno pa ima religija v določenih državah še vedno velik vpliv tako na kulturno in družbeno življenje kot tudi na odločitve v politiki.

Razvijajo se nove oblike ateizma. Iz močnega nasprotovanja religiji se je razvilo gibanje novega ateizma. Novi ateisti so mnenja, da je religija zmotna in škodljiva. Obsojajo vsakršno verovanje in so prepričani, da če se vpliv religije na družbo ne zmanjša, bo leta s svojo nagnjenostjo k nasilju pripeljala do propada človeške civilizacije. S pomočjo znanstvenih dokazov želijo dokazati, da bog s precejšnjo verjetnostjo ne obstaja. Religija je po njihovem mnenju zgolj človeški proizvod, produkt, ki ga je ustvarila družba. Novi ateisti želijo s svojim ostrim napadom na religijo zaščititi sekularni zahod pred verskimi fundamentalisti. Prepričani so, da bo znanost počasi odpravila vsakršno verovanje v obstoj boga, saj religija po njihovem mnenju izhaja prav iz neznanja in nevednosti posameznikov. Znanost bo tako oblikovala nov, modernejši pogled na svet.

V svoji diplomski nalogi bom najprej predstavila osnovne opredelitve ateizma in vzroke za njegov nastanek. Čeprav obstoj ateizma sega daleč v zgodovino, je njegova natančna opredelitev še vedno zapletena in raziskovalcem povzroča težave.

V nadaljevanju se bo diplomatska naloga dotaknila tudi modernega ateizma, ki se je pričel razvijati v razsvetljenstvu. Obdobje razsvetljenstva predstavlja pomembno vlogo v razvoju zahodne družbe. Razvijajo se novi ideali, kot sta svoboda in enakost. Prične se kritično ukvarjanje z religijsko tradicijo, pomen religije v družbi upada, ateizem pa postaja vse bolj družbeno razširjen pojav.

Moderni ateizem med drugim predstavlja tudi izziv za teologijo, predvsem zaradi njegove stroge filozofske kritike religije in argumentov, ki jih predstavlja. Tako bom

raziskala, kakšen pogled ima rimokatoliška cerkev na pojav ateizma in kakšna je njena komunikacija z nevernimi.

Predstavila bom tudi podatke nekaterih evropskih in ameriških raziskav, v katerih je bila raziskana razširjenost ateizma v svetu. Obseg ateizma me bo zanimal predvsem v državah Evropske unije in v ZDA, kjer ima religija še vedno velik vpliv na družbeno in politično življenje.

V zadnjem delu bom predstavila sociološko razlago pojava novega ateizma, ki se je razvil v 21. stoletju, njegovo opredelitev, smernice in vzroke za pojav. Novi ateizem se je v največjem obsegu pojavil v ZDA. Zanimala me bosta predvsem družbeno okolje, ki je pripeljalo do njegovega nastanka, in družbeno razumevanje pojava novega ateizma v postmoderni družbi. Na koncu se bom dotaknila še nekaterih kritik, ki so jih bili deležni novi ateisti v zadnjem času.

2 OPREDELITEV POJMA ATEIZEM

2.1 Pojav in definicija ateizma

Obstoj pojma oziroma pojav ateizma sega daleč v zgodovino. Ateizma oziroma »brezboštva« je bil že v antični Grčiji obdolžen Sokrat, ki je predstavljal eno najpomembnejših oseb filozofije zahodnega sveta. Čeprav je ateizem »star vsaj toliko kot religija« (Finke in Stark v Zuckerman 2010, 4), vseeno obstajajo številne dileme glede natančne opredelitve, kaj pojem ateizem pravzaprav natančno predstavlja.

Razlaga pojma ateizem je zelo zapletena. V različnih družbah se lahko ateizem razume na več načinov. Pravzaprav lahko tudi znotraj istega družbenega okolja pride do različnega razumevanja. Isti pojavi imajo lahko v različnih okoljih različna imena. Pogosta je na primer zamenjava pojma ateizem in nereligioznost.

Neverovanje ima na splošno najširši pomen, medtem ko je nereligioznost del neverovanja. Ateizem pa je oblika neverovanja oziroma nereligioznosti (Dugandžija 1995, 24).

Ateizem predstavlja svojevrstno reakcijo na teizem. Meja, ki ju ločuje in razlikuje, je priznavanje oziroma nepriznavanje obstoja boga. Seveda pa to ni zadostna trditev. V okviru religije se na primer vedno najde posameznik, ki ne veruje v boga, vsaj ne v boga v takšni obliki, kot si ga zamišlja večina. Prav tako obstajajo posamezniki, ki sicer verjamejo v obstoj boga, ne verjamejo pa v vse osnovne dogme, povezane z bogom. Vse te posameznike ne moremo označiti za ateiste (Dugandžija 1995, 25).

Za ateista se smatra tisti posameznik, ki ne verjame v obstoj boga oziroma več bogov. Predvsem gre tu za zavračanje prevladujočega koncepta boga. Definicija pojma ateist je odvisna od naše definicije pojma boga. Nekateri teisti so tako lahko označeni za ateista, saj ne verjamejo v obstoj bogov drugih verskih skupnosti. Zgodnje kristjane so na primer pogani obdolžili ateizma, ker le-ti niso priznavali njihovih poganskih božanstev. Na nek način je tako lahko vsak posameznik označen za ateista, saj tudi tisti posamezniki, ki verjamejo v obstoj boga, ne verjamejo v obstoj boga neke druge religije, kateri ne pripadajo (Smith 2000, 19).

Nasprotno pa je teist tisti posameznik, ki »verjame v nadnaraven razum, katerega največje delo je stvarjenje vesoljstva, hkrati pa je še vedno tu, da bi nadzoroval in vplival na nadaljnjo usodo svoje prvotne stvaritve« (Dawkins 2007, 28). Teisti so

prepričani, da njihov bog posega v njihova življenja, se odziva na njihove prošnje in molitve in je vedno in povsod z njimi.

Eller je mnenja, da ateizem ni nasprotovanje oziroma pomanjkanje religije, ampak je pravzaprav najpogostejša oblika religije. Prepričan je, da je ateizem tisti, ki je v osnovi prirojen, teizem pa tisti, ki se ga pridobi v času življenja, saj se vsak posameznik rodi brez koncepta boga, ki ga spozna šele kasneje. Pri »naravnem« ateizmu gre za ateizem v smislu odsotnosti koncepta boga in ne kot nasprotovanju le-temu (Eller 2010, 3–5).

Pojem ateizem se pogosto enači s pojmom nereligioznosti, vendar ateizma ne moremo vedno enačiti z nasprotovanjem sami religiji. Nereligioznost pomeni predvsem to, da posameznik ne verjame v predstave in simbole religije ter v njene obrede in ideje, a jim ponavadi tudi ne nasprotuje. Tudi ateizma ne moremo razumeti kot »nasprotovanja religiji nasploh, ampak le dobesedno kot zavračanje teizma, nekega pojmovanja boga, ki s svoje strani spet ni istoveten z religijo in religioznostjo« (Kerševan 1989, 167). Kerševan nato nadaljuje, da se tudi pri tej razlagi stvari lahko zapletejo, saj »teizem lahko razumemo kot abstrakcijo, kot najmanjši skupni imenovalec vsakega pritrjujočega govora o bogu: teizem v tem smislu je lahko politeizem ali monoteizem ali panteizem, tudi deizem; lahko je pluralističen, dualističen, monističen. Ateizem bi bil v tem primeru enostavno nasprotje vsem tem teizmom« (Kerševan 1989, 167). Teizem moramo v tem primeru obravnavati in biti pozorni na pojmovanje le-tega kot »pojmovanje boga kot neskončno popolnega osebnega bitja, ki je ustvarilo svet iz nič in ki je različno od tako ustvarjenega sveta« (Kerševan 1989, 168).

Teizmu, ki boga opredeljuje na tak način, je možno nasprotovati na dva različna načina, in sicer:

- prvič gre za kritiko, da je v takem pojmovanju teizma bog napačno opredeljen, saj je opredeljen kot oseba, poleg tega pa se lahko nasprotuje tudi teistični opredelitvi, da je svet ustvarjen iz nič. Namesto teh pojmovanj se predlaga drugačno pojmovanje boga ali pa se celo dokazuje, da bog kot tak sploh ne obstaja;
- druga kritika teizma pa je ta, da je teistično pojmovanje boga nevzdržno, saj boga opredeljuje kot neko podobo oziroma pojem. Ne gre za to, da ga opredeljuje napačno, saj bi v tem primeru lahko našli boljšo opredelitev, ampak,

da boga sploh opredeljuje. Iz njega dela podobo, pojem, kar je zabloda. Prav to antropomorfno podobo oziroma pojem pa bi bilo potrebno opustiti, da bi lahko dosegli »pravega« boga, boga brez imena.

Takšno nasprotovanje teizma izhaja iz vsaj dveh tradicij (oziroma radikalno nadaljevanje teh dveh tradicij), in sicer iz grške oz. helenistične filozofije ter iz judovsko-krščanske tradicije.

Grška oz. helenistična tradicija je iskala onkraj svojih božanstev, enega in edinega, neznanega boga, medtem ko je spodbuda judovsko-krščanske tradicije izhajala iz nasprotovanja čaščenju in izdelovanju kakršnih koli božjih podob, saj naj bi bilo ravno čaščenje takih podob za njih brezboštvo (Kerševan 1989, 168–169).

2.1.1 Različne opredelitve pojma ateizem

Poznanih je več različnih opredelitev pojma ateizem. Zelo pogosta je delitev na pozitivni oz. močni ateizem in na negativni oz. šibki ateizem. Negativni ateizem poudarja trditev, da posameznik ne verjame v obstoj enega ali več bogov predvsem zato, ker temu vprašanju ni bil nikoli izpostavljen oziroma se o tem vprašanju ni izrekel. V nasprotju z negativnim ateizmom pozitivni ateizem predstavlja trdnejšo izjavo o tem, da je verovanje v obstoj boga neupravičeno in popolnoma napačno (Eller 2010, 6).

Ateizem oziroma ateistični so tisti pogledi in nazori, ki strogo zavračajo vse, kar je pojmovano teistično. Poznanih je več različnih pojmovanj boga, posledično je tako opredeljenih tudi več različnih ateizmov.

Protestantski teolog H. G. Fritzsche je različne ateizme opredelil na naslednji način:

- teoretski ateizem, ki je posledica šibkosti klasičnih dokazov obstoja samega boga;
- zgolj metodični ali znanstveno-metodični ateizem, ki nasprotuje uporabi pojma boga (kot hipoteze pri znanstvenem delu) in vidi v taki uporabi na eni strani zlorabo religije in na drugi strani oviro za znanost;
- ateizem kot odčaranje sveta in nasprotovanje vsem kakršnim koli bogovom;
- eksistencialni ateizem, ki je posledica posameznikovega razočaranja nad krivico v svetu, ki naj bi se mu godila;

- ateizem velikega inkvizitorja, ki ga kaže cerkev, ki poskuša imeti moč nad vso cerkveno in posvetno družbo, vendar s tem kaže, da sama ne veruje v svoje prvotno evangelijsko poslanstvo;
- ateizem kot odgovor na razne politične zlorabe vere;
- krščanski kristološki ateizem kot odpoved teizmu, ki ga je mogoče misliti brez Kristusa (in pred Kristusom), ateizem kot posledica radikalnega premisleka o tem, da je Kristus edina pot do boga in edina božja beseda (Kerševan 1989, 169–170).

Medtem ko je Fritzsche ločeval med mnogimi različnimi ravnmi ateizmov, je nemški teolog Karl Rahner razlikoval le med kategorialnim in transcendentalnim ateizmom. Kategorialni (a)teizem po njegovem mnenju predstavlja (ne)verovanje v boga kot nek pojem, podobo, medtem ko se transcendentalni ateizem oziroma teizem kaže v tem, ali posameznik brezpogojno sledi glasu svoje vesti ali ne. Kdor mu sledi, priznava transcendenco, vendar kljub zanikanju pojmovanja boga ni transcendentalni ateist, medtem ko posameznik, ki je prepričan, da neka višja sila obstaja, vendar ravna proti svoji moralni vesti, je tak ateist (Kerševan 1989, 167).

Smith loči med personalnim in naravnim ateizmom. Personalni ateist je po njegovem mnenju tisti posameznik, ki je bil v preteklosti religiozni vernik in je po procesu osebnega premišljevanja prešel od verovanja k neverovanju. Naravni ateist pa je tisti posameznik, ki nikoli ni bil religiozen vernik in tak tudi ostane (Smith 2000, 25–26).

Ločimo lahko tudi med praktičnim in teoretičnim ateizmom. Praktični ateizem predstavlja »neko vmesno stopnjo med religioznostjo in teoretičnim ateizmom oziroma je lahko celo onkraj teoretičnega ateizma« (Kerševan 1967, 49). Odtujevanje od cerkve in vseh ostalih religioznih obredov ter verovanja postaja vse bolj pogost pojav med posamezniki, saj so le-ti namreč mnenja, da religije ne potrebujejo več in jim v nobenem primeru ne koristi. Posameznik živi naprej, kakor da boga ne bi bilo, ne glede na to, ali on dejansko verjame vanj ali ne.

Pojav ateizma v modernem svetu je potrebno deliti na dve različni sferi. Na eni strani se je ateizem razvil kot posledica moderne misli priznanih filozofov, pisateljev in drugih elit tistega časa. Na drugi strani pa si pojav ateizma v zgodovini lahko razložimo kot

kulturni fenomen, kjer ateizem postane možna opcija pogleda na svet tako za posameznika kot tudi za celotno družbo (Hyman 2010, 1). Čeprav je težko določiti začetke ateizma, pa je dejstvo, da pojav modernizma in ateizma časovno ne sovpadata, saj lahko pojav prve ateistične misli najdemo že v grški zgodovini.

2.2 Ljudski ateizem

Kerševan meni, da bi tudi pri ateizmu morali razlikovati »ljudski ateizem, ljudsko a-religioznost brez posebnega institucionalnega nosilca, po pričakovanju bolj ali manj nekoherenten in neuskkljen pogled na svet – od posebej artikuliranega "ateističnega svetovnega nazora" in filozofije z njunimi institucionalnimi nosilci« (Kerševan 1989, 21).

Ljudska religioznost predstavlja dva različna izraza religioznih pojavov, in sicer ljudsko verovanje in ljudsko pobožnost.

Izraz ljudsko verovanje se uporablja za poimenovanje religijskih verovanj, ki izhajajo iz tradicionalno kmečkih okolij in se niso smatrala za cerkvena verovanja. Ljudska pobožnost pa je izraz, ki ima svoj izvor v cerkvi, čeprav ni del stalnega cerkvenega rituala. S strani cerkve so bile ljudske pobožnosti uvedene predvsem zato, da se približajo ljudstvu iz določenega okolja in jih pritegnejo do te mere, da verovanja postanejo del verskega življenja določenega okolja. Ljudska religioznost je nasprotna od cerkvene religije, ki je univerzalna religija. To religijo prakticirajo in interpretirajo organizacije cerkvenih profesionalcev, medtem ko je ljudska religioznost poimenovana kot religioznost neprofesionalcev, neintelektualcev. Je sklop verovanja in simbolov cerkvene religije, ki jih uporabljajo verniki, največkrat v povezavi z drugimi simboli (Kerševan 1989, 12–19).

Kot je bilo že omenjeno, ateizma in nereligioznosti ne moremo enačiti. S pojmom ateizem običajno označimo zavestno odklanjanje religije, medtem ko nereligioznost v povezavi z ljudsko religioznostjo razumemo kot odsotnost religioznih praks ter odklanjanje obredov in simbolov, ki so značilni za religijo v določenem okolju. Predmet zavračanja tako pri ateizmu kot nereligioznosti ni le cerkvena religija, ampak tudi ljudska religioznost.

Ateizem se pokaže kot večplasten, predvsem če upoštevamo razlike med cerkveno in ljudsko religioznostjo. Poleg tega, da ateizem pomeni zavračanje religije, lahko pomeni tudi zavračanje cerkvenih političnih stališč.

Ljudski ateisti zavračajo sestavine ljudske religioznosti, ki temeljijo na magičnosti in poganstvu. Ateizem se tako lahko kaže kot »radikalizacija krščanskega zavračanja magično-religiozne slike sveta, prikritega politeizma zemeljskih božanstev« (Kerševan 1989, 22).

Ljudski ateizem odreagira na religijo okolja, kjer se razvije. Najpogosteje se oblikuje v okoljih, kjer se tesno prepletata ljudska religioznost in cerkvena religija, se pravi predvsem v tradicionalnih, kmečkih okoljih.

2.3 Agnosticizem

Agnosticizem je pojem, ki opredeljuje stališče, da je resničnost določenih, predvsem teoloških trditvev o obstoju boga, zelo težko dokazljiva. Ne pristaja na absolutne resnice, ki jih ni mogoče znanstveno dokazati, kljub temu pa dopušča možnosti, da se te resnice nekoč izkažejo za pravilne. Od ateizma se razlikuje v tem, da ima agnosticizem enako distanco do trditve, da bog obstaja, kot tudi do trditve, da bog ne obstaja. Ne sprejema nikakršnih teističnih ali ateističnih sodb, obdrži pa skepticizem do obeh.

Agnostiki so mnenja, da tako teisti kot tudi ateisti pretiravajo pri dokazovanju obstoja boga oziroma zanikanju njegovega obstoja. Po mnenju agnostikov preprosto ni dovolj dokazov oziroma argumentov, ki bi upravičevale njihove trditve (Baggini 2003, 4).

Huxley, kot tvorec pojma agnosticizem, meni, da je »agnosticizem napačno pojmovan kot "negativna" vera in tudi sicer, da je sploh poimenovan kot vera, razen v primeru popolnega zaupanja v načelo, ki je prav toliko etično, kot intelektualno. To načelo je mogoče povzeti na različne načine, toda vsi pridejo do istega zaključka, in sicer, da je neutemeljeno govoriti o kakršnem koli objektivnem stališču, če ne moremo predložiti dokazov, ki to naše stališče podprejo« (Huxley 1992, 193). Huxley meni, da je prav to tisto, kar je bistvenega pomena za agnosticizem. Agnostiki poskušajo predstaviti agnosticizem kot doktrino in se nočejo opredeliti kot ateisti. »Agnosticizem v bistvu ni vera, temveč metoda, katere bistvo je dosledna uporaba enega načela. Tega bi se dalo v

pozitivnem smislu izraziti takole: v zadevah intelekta sledite svojemu razumu, dokler je mogoče, ne da bi se ozirali na kakršne koli pomisleke. In v negativnem: v zadevah intelekta si ne domišljajte, da ste se dokopali do veljavnega sklepa, če ni dokazan ali dokazljiv« (Huxley v Dawkins 2007, 59).

Huxley je bil tako prepričan, da nikakor ni mogoče dokazati obstoja oziroma neobstoja boga.

Človeških sodb, ki opredeljujejo možnosti božjega obstoja, je več. Dawkins jih deli na sedem različnih mejnikov in sicer:

- prepričani teisti, ki brezpogojno verjamejo v obstoj boga;
- de facto teisti, ki so zelo prepričani o obstoju boga, vendar ta prepričanost ni sto odstotna;
- tehnični agnostiki, ki se nagibajo k teizmu – pri tej skupini je stopnja gotovosti obstoja več kot petdeset odstotna, vendar vseeno ni zelo visoka;
- popolnoma nepristranski agnostiki, ki menijo, da sta možnosti o obstoju oziroma o neobstoju boga popolnoma enaki;
- tehnični agnostiki, ki se nagibajo k ateizmu – pri tej stopnji je verjetnost obstoja boga manjša od petdeset odstotkov, vendar vseeno ni zelo nizka;
- de facto ateisti, kjer je stopnja verjetnosti obstoja boga zelo nizka, vendar možnost obstoja vseeno obstaja;
- prepričani ateisti, ki so stoddstotno prepričani, da bog ne obstaja (Dawkins 2007, 60).

Možnosti, da bog ne obstaja, ni mogoče neovrgljivo dokazati, vendar kljub temu to ne pomeni, da je verjetnost, da bog obstaja, večja. »Breme dokaza« je tu na teistih, ki morajo dokazati, da bog obstaja, in ne na ateistih, da dokazujejo, da bog ne obstaja.

Znanstveno obravnavanje religije poteka v okviru domneve, da je religija »človekov proizvod, človeška projekcija« (Smrke 2000, 20). Te znanstvene opredelitve štejejo za naturalistične opredelitve, medtem ko religijske opredelitve religijo sprejemajo kot nadnaravno. »Znanost o religiji goji tako imenovano "hermenevtiko dvoma, suma". V načelu se sumi, da za versko trditvijo, ki meri na preseganje naravnega reda, stoji nekaj drugega« (Smrke 2000, 22).

Hamilton meni, da je pri sociološkem proučevanju pojma religije najbolj upoštevano metodološko izhodišče, ki ga imenujemo metodološki ateizem (Hamilton v Smrke 2000, 20). Le-ta temelji na domnevi, da je religija človekov proizvod ter se obravnava in proučuje kot vsak drug pojav v družbi.

3 MODERNI ATEIZEM

Ateizem in pojav modernizma sta nedvomno povezana. Prva omemba pojma ateizem v javnosti sovpada z rojstvom modernizma. S prehodom Zahodne Evrope v obdobje modernosti se pomen pojma ateizem spremeni. Pred tem se je pojem uporabljal predvsem kot oznaka za krivoverca in ne kot nasprotovanje teizmu. Ateizem se kaže v različnih oblikah in ni nekaj, kar bi imelo enoten izvor.

Moderni ateizem se prične razvijati v razsvetljenstvu, večji vzpon pa doživi v 19. stoletju. Pogled na svet se v tem času namreč radikalno spremeni. Prav tako se je tudi podoba in razumevanje boga skozi čas zelo spreminjala, odvisna je bila ne le od časa, ampak tudi od okolja in kulture družbe, v kateri je posameznik živel.

3.1 Oblike nereligioznosti – sociološka periodizacija

Pojem nereligioznost ima lahko raznolik pomen. Colin Campbell meni, da pojem nereligioznost predstavlja tisto »prepričanje in dejanja, ki so odklonilna do prevladujoče religije, vključno z zavračanjem njenih religioznih zahtev« (Campbell 1971, 21). Nereligioznost lahko pojmuje kot reakcijo na trenutno uveljavljeno religijo. Ta reakcija se lahko pojavi v različnih oblikah. Lahko je prikrita, lahko je zelo očitna, lahko je organizirana ali neorganizirana. Za razlago nereligioznosti je potrebno poznati te reakcije.

Skozi zgodovino sta se oblikovali dve osnovni obliki nereligioznosti. Prva oblika se imenuje antireligioznost. Ta nasprotuje sami religiji, spodbija njena religiozna stališča, njene predstavnike in njihove religiozne navade. Druga oblika, ki se je razvila, se imenuje areligioznost. Ta oblika ne ve za obstoj religije in je do nje neopredeljena. Neopredeljenost je v sedanjem času, kjer vladajo množični mediji, skoraj nemogoča (Campbell 1971, 24–25).

Areligioznost in antireligioznost se skozi zgodovino stalno prepletata. V prvi polovici 19. stoletja je bila na primer angleška družba prežeta z antireligioznimi kampanjami. V sredini viktorijanske dobe (sredina 19. stoletja) so antireligiozne kampanje izumrle in veliko ljudi preprosto ni bilo zainteresiranih za religijo (Campbell 1971, 25).

Glavna naloga sociologije nereligioznosti je odkrivanje okoliščin, ki so v določenem obdobju privedle do pojava teh dveh oblik nereligioznosti. Obe omenjeni obliki predstavljata nereligiozna stališča, ki predstavljajo vse drugo kot zavezo religiji. Nobena oblika nereligioznosti namreč ne zagovarja religije.

Nereligioznost se lahko hitro zamenja za pojem sekularnost. Ta zamenjava se pojavi predvsem tam, kjer obstaja pomanjkanje religiozne pripadnosti oziroma so prisotne druge sekularne vrednote, kot so politična, ekonomska in izobraževalna pripadnost. Če je v družbi težko vzpostaviti religiozno pripadnost, potem obstaja možnost, da se družba nagiba k sekularnim vrednotam. Sekularna pripadnost je vzrok, da se ob sociologiji religije razvije preučevanje sociologije sekularnosti (Campbell 1971, 26).

Odsotnost religiozne pripadnosti se deli na dve strani. Na eno stran, kjer je religija bila na voljo, a je bila zavrnjena, in na drugo stran, kjer religija sploh ni bila nikoli na voljo. Če v družbi ni religiozne pripadnosti, ker ji le-ta ni bila nikoli na voljo, potem je to zelo zanimivo sociološko dejstvo. Pojem nereligioznost je opredeljen bolj kot zavrnitev dostopnih religioznih tradicij, ki so na voljo, ne pa kot sam neobstoj religioznih prepričanj (Campbell 1971, 27–28).

3.2 Ateizem in sekularizacija

Najbolj enostavna opredelitev sekularizacije je, da gre za proces zmanjševanja družbenega pomena religije kot posledice modernizacije. Kerševan procese sekularizacije opredeli še bolj razčlenjeno. Meni, da gre pri sekularizaciji za:

- zmanjševanje nekdanj zelo močnega in odločilnega vpliva religioznih institucij na druga področja in institucije (ločenost Cerkve in države ...). To se dogaja na »ravni družbene strukture: gre za osamosvajanje različnih področji in ustanov nasproti religiji in religioznim institucijam« (Flere in Kerševan 1995, 125);
- zmanjševanje navezanosti posameznika na cerkev in verske skupnosti (zmanjševanje obiskov cerkvenih obredov, cerkvenih porok, krstov ...). To se dogaja na »ravni odnosov med posameznikom in religioznimi institucijami. Stanje oziroma spremembe naj bi bile izraz čedalje večje avtonomije posameznikov nasproti takim avtonomnim institucijam« (Flere in Kerševan

1995, 125). Posameznik se lahko svobodno odloči, ali se bo vključil v neko versko skupnost, ima možnost izbire med različnimi skupnostmi itd.;

- zavračanje tradicionalnih verskih predstav in nauk. Ta značilnost je na »ravni družbene zavesti oziroma kulture« (Flere in Kerševan 1995, 126). Posameznik lahko izbira in primerja različne ponudbe religioznih in drugih ustanov in jih med sabo lahko povezuje oz. jih ne povezuje, odvisno od njegovih želja. Značilnost religiozne zavesti posameznikov v moderni družbi je, da so posamezniki tisti, ki »avtonomno izbirajo in kombinirajo, kakor tudi, da izberejo tiste vsebine in oblike, ki potrjujejo in utrjujejo njihovo samozavest kot avtonomnih posameznikov« (Flere in Kerševan 1995, 126). To posamezniku omogoča, da se počuti kot svobodna in individualizirana oseba;
- spreminjanje samih cerkva (prilagajanje vsebine, načina delovanja v primerjavi z drugimi institucijami in opuščanje religioznih dejavnosti) (Flere in Kerševan 1995, 123–125).

Kerševan opredeli tudi ključne karakteristike sekulariziranih družb. Po njegovem mnenju sta najpomembnejši dve, in sicer »diferenciacija in avtonomizacija družbenih sfer (področij, polj, institucij) v razvoju moderne družbe (v razvoju k moderni družbi) in samozavest svobodnega, avtonomnega posameznika kot značilnost teh družb« (Flere in Kerševan 1995, 126). Po njegovem mnenju je sekularizirana družba tista družba, ki ima ti dve značilnosti. Sekularizirana religija pa je tista, ki prispeva k temu oziroma to že kot dano dejstvo upošteva.

Proces sekularizacije se je razvil predvsem v zahodnem svetu, med drugim kot posledica napredka v tehnologiji in znanosti, naprednega znanstvenega mišljenja, industrializacije in verske pluralizacije. Razvoj tehnologije in znanosti ni podprl religijskih izjav. Vse več je bilo stvari, ki so se lahko razložile z znanstvenega vidika. Posamezniku se tako ni bilo več potrebno zatekati v nadnaraven svet za njihovo razlago. Sekularizacija je proces, ki ne pomeni le ločenosti cerkve od države, ampak predstavlja tudi proces zmanjševanja vloge religije v družbi. Posameznik ima v zahodnem svetu sedaj tudi pravico do verske svobode. Ima pravico, da svobodno izbira med posameznimi religijami oziroma pravico, da se ne opredeli za nobeno religijo. Pravica do verske svobode je temeljna človekova pravica in bistvena ustavna določba pravne

države. Uzakonitev te pravice se povezuje z razvojem modernih političnih teorij, ki so se oblikovale okoli nastanka koncepta ustavne demokracije, na primer v ZDA.

Pred uveljavitvijo pravice do verske svobode ateisti niso imeli nobenega učinkovitega pravnega varstva. Zakonitost predmodernega vladanja je temeljila na božanskih zakonih, ki v svoji osnovi izključujejo ateizem (Gey 2007, 252). Pravna zaščita ateizma je sedaj postala norma v modernih zahodnih ustavnih demokracijah v smislu, da sodišča ne dovoljujejo vladi sankcionirati posameznika že za izražanje ateističnih idej in zanikanje obstoja boga. To je v bistvu široka pravna zaščita za nevernike in je relativno nov pojav (angleška vlada je na primer še v začetku 19. stoletja diskriminirala ateiste, ateisti niso mogli biti v parlamentu) (Gey 2007, 260).

Še en pogled na pravico do verske svobode v modernem zahodnem svetu vsebuje ustavne in druge pravne omejitve, ki bi omogočale vladi, da bi religijo integrirala v politiko in zakone. V več pogledih so te vladne omejitve bolj pomembne kot sama neposredna verska svoboda, saj te omejitve onemogočajo vladi, da bi se postopoma nagibala k religiozni integraciji in uzakonila zakone, ki favorizirajo določeno religijo (Gey 2007, 262).

Pojav ateizma je tako bistveno in razumsko povezan s sekularizacijo.

3.3 Različna obdobja modernega ateizma

Pojem ateizem se je v začetku njegovega pojava uporabljal kot obtožba in ne kot opis posameznikovega prepričanja. Kot opis lastnega prepričanja se pojavi šele v sredini 18. stoletja med francoskimi intelektualci. Pomembno vlogo k priznavanju ateizma kot doktrine ima obdobje razsvetljenstva in njegove razsvetljenske vrednote.

V Franciji je bil v začetku 17. stoletja ateizem v takratni literaturi označen kot krivoverstvo in ne kot odkrito zanikanje teizma. Ateizem je postal središče političnih sankcij, sodnih postopkov in družbenih osamitev ateistov. Ateizem, o katerem se pred tem ni govorilo, je sedaj postal prepoznavno dejstvo v družbi (Hyman 2007, 29–30).

Da se je moderni ateizem relativno pozno pojavil v javnosti, je med drugim posledica močne zakoreninjenosti religije v takratni družbi. V 17. stoletju so pisci ateističnih del pogosto zanikali možnost, da bi kdo lahko bil pravi ateist – posameznik, ki bi resnično verjel, da bog ne obstaja, v nasprotju z nekom, ki se je le obnašal, kakor da bog ne

obstaja. Religija se je v družbi tistega obdobja štela za univerzalen pojav. Posameznik je lahko verjel ravno toliko nekomu, ki je trdil, da bog ne obstaja, kot nekomu, ki je trdil, da ne obstajajo sonce in zvezde (Baggini 2003, 80). Ravno to splošno verovanje v boga so nekateri posamezniki razumeli kot dokaz božjega obstoja. Tak dokaz je precej slab zdravorazumski argument. Četudi je določena stvar v družbi javno priznana, to še ne dokazuje njene resničnosti oziroma neresničnosti. To splošno religijsko prepričanje je vzrok, da je bil ateizem v zgodovini označen kot negativen družbeni pojav, namesto da bi bil označen pozitivno, kot neke vrste naturalizem. Ta negativna označba ateizma je bila očitna predvsem tam, kjer so religijska verovanja predstavljala normo v družbi. To pa je praktično v vsaki družbi (Baggini 2003, 80–81).

Podoba ateizma kot negativnega prepričanja je posledica tudi tega, da mnogi domnevajo, da so ateisti preprosto fizikalisti, kar pomeni, da si razlagajo vse pojave v svetu s fizikalnimi zakonitostmi. Najbolj strog fizikalizem zagovarja tezo, da so edine stvari, ki obstajajo, fizični predmeti. Malo manj stroga oblika fizikalizma trdi, da obstajajo le predmeti fizikalnih ved (fizika, kemija in biologija). Večina ateistov je fizikalistov le v smislu, da je njihov ateizem delno motiviran z naturalizmom. Naturalizem predstavlja prepričanje, da obstaja le resničen, fizičen svet in ne tudi nadnaraven svet (Baggini 2003, 4).

S pravico do svobodnega izražanja (ne)religioznega prepričanja se je ateizem počasi pričel širiti tudi v javnosti.

Ateizem se je tako, kot popolnoma jasno razločen pojav, pojavil šele konec 18. stoletja. Pred tem so bila ateistična dela, ki so sicer obstajala, javnosti nedostopna. Prvo javno ateistično delo je bilo po mnenju Bagginija delo *Sistem narave*, ki ga je napisal baron Holbach, izdano pa je bilo leta 1770 (Baggini 2003, 78).

Prvi od filozofov, ki so se takrat sami oklicali za pripadnike ateistične filozofije, je bil Francoz Denis Diderot. Čeprav se sam na začetku ni smatral za ateista, je kasneje sprejel ateistični pogled na nastanek sveta in postal glavni urednik znanega dela *Enciklopedija*. To je bil sistematičen slovar znanosti in umetnosti, katerega cilj je bil prepričati družbo, da bi pričela razmišljati drugače, da bi imela sodobnejši pogled na svet (Hyman 2010, 6–7). Kasneje so mu sledili tudi ostali sodobniki, kot sta Rousseau in že omenjeni Holbach.

Moderni ateizem ima svoje korenine v rojstvu zahodne racionalnosti v antični Grčiji. Prav tako kot pri naturalizmu in racionalizmu so bili tudi začetki ateizma posledica

napredka od mita k razumskosti. Ateizem kot priznana doktrina je tako posledica napredka razsvetljenjskih vrednot (Baggini 2003, 79).

Konec 17. stoletja se namreč v Evropi pojavi novo gibanje, ki spremeni evropsko miselnost – razsvetljenstvo. Razsvetljenci so poudarjali pomen človeškega znanja in razuma, ki edina lahko prineseta svobodo posamezniku. Strogo so zavračali Cerkev in njene nauke in nasprotovali njeni vpletenosti v družbo. Nasprotovali so tudi fevdalnemu absolutizmu in ga želeli odpraviti. Obdobje vzpona modernega ateizma v razsvetljenstvu je doseglo vrh s francosko revolucijo. Pred tem je imela večinsko politično oblast duhovščina in plemstvo, meščanska družba pa v tem času ni imela nobenih političnih pravic. Nezadovoljstvo v družbi je naraščalo. V obdobju pred francosko revolucijo je bila religija sredstvo organiziranega podrejanja ljudi, čemur so se razsvetljenjski misleci uprli. Z revolucijo so dosegli uveljavitev določenih načel, kot so svoboda govora in tiska in enakost posameznikov pred zakoni.

Ideali, ki so se razvili v razsvetljenstvu, sedaj predstavljajo osnovne in bistvene lastnosti moderne družbe. To so že omenjeni ideali, kot so enakost, svoboda in strpnost. Obdobje pred razsvetljenstvom je bilo obdobje, kjer je družba temeljila na vraževerju. To je bilo obdobje, ko so imeli državljanske pravice le moški iz srednjega razreda, ko so bile zaposlitve podedovane in ko so imeli vodilni klerikalci precejšnjo politično moč. Obdobje, ki se je pričelo z razsvetljenstvom, tako predstavlja pomembno vlogo v razvoju zahodne družbe. Moderni ateizem, ki se pojavi v tem obdobju, podpre razsvetljenjske ideje o zavrnitvi vraževerja in hierarhije. Skozi ateističen pogled je namreč očitno, da so vraževerje in miti del človeških praks in niso osnovani na božanstvu (Baggini 2003, 79–80). Predvsem napredek tedanje družbe in razuma ter posledično zavzemanje takratnih mislecev za možnost svobodnega izražanja, kritiko religije in poudarjanje pomena razuma in znanosti so tisti dejavniki, ki so pripomogli k pojavu modernega ateizma.

3.4 Vzroki hitrega širjenja modernega ateizma

Spremembe v družbi, ki jih je prineslo obdobje po francoski revoluciji, so vodile tudi k spremembam v religiji. V tem obdobju se namreč pojavi zmanjšanje družbenega pomena religije. Pojavi se racionalni pogled na svet in religijo, posledica katerega je

med drugim tudi naraščanje obsega ateizma tako v družbi kot tudi v mislih posameznikov. V Zahodni Evropi se v tem času uveljavijo številne pravice, ki posamezniku med drugim omogočijo svobodno izražanje (ne)religioznega mnenja. Tako se razvije pravica biti nereligiozen. Pojavi se tudi večja dostopnost ateistične literature, ki še dodatno poveča stopnjo ateizacije.

Začetki tez o sekularizaciji segajo v čas razsvetljenstva. Izraz »sekularizacija« se je v zadnjih desetletjih uveljavil kot »oznaka za celoto procesov in učinkov modernizacije na religijskem področju, torej kot ekvivalent – ali še boljše reprezentant – pojma modernizacije družbe na področju religije in religioznega« (Flere in Kerševan 1995, 122).

Dejavnikov oziroma motivov sekularizacije je bilo več. Glavni motiv razsvetlencev je bila želja po prehodu iz obdobja temnega v obdobje svetlega oziroma iz obdobja monarhije in katolicizma v obdobje demokracije in racionalizma (Chadwick 1993, 201). Chadwick navaja socialne in intelektualne motive sekularizacije. V obdobju po francoski revoluciji se pojavi naklonjenost do posameznikov, ki so se opredelili za ateizem. Ateisti, ki so se izoblikovali v tem času, v večini niso bili iz delavskega razreda, ampak so bili del intelektualne elite. Oblikovale so se tudi manjše skupine ateistov, katere del so bili tudi posamezniki iz delavskega razreda, vseeno pa med njimi ateizem v tem času še ni postal splošno razširjeno gibanje. Zaradi še vedno slabšalnega pomena pojma ateizem se pojavi nov pojem, in sicer sekularizem. Konec 19. stoletja sekularno gibanje postane vse bolj obsežno, saj se sedaj tudi delavski razred vse bolj identificira z ateizmom (Chadwick 1993, 88–92).

Urbanizacija mest in pojav industrializacije je prav tako eden od dejavnikov sekularizacije. Industrijska revolucija loči posameznika od boga. Posameznik iz delavskega razreda v mestu namreč postane anonimen in ekonomsko neodvisen. Njegova služba v tovarni je brezosebna in monotona, delavci se med sabo slabo poznajo. Statistike tistega obdobja so pokazale, da večje kot je bilo mesto, manjši je bil delež posameznikov, ki so v nedeljo obiskovali verske obrede. Seveda je prihajalo do manjših odstopanj glede na državo, del države ali družbeno okolje, kjer so opravljali statistiko, vseeno pa gre tu za dokazane statistike. Upadanje obiskovanja cerkva je znak sekularizacije, vzrok katere je precej verjetno prebivanje posameznikov v velikih mestih (Chadwick 1993, 93–94). Za pojav sekularizacije je pomembno tako okolje, kjer je

posameznik živel, kot tudi narava njegovega dela. Posamezniki se pričnejo množično seliti v mesta, kjer je delo. Mesta postajajo tako vse večja in bolj neosebna.

Na podlagi razsvetljenskih vrednot se pričnejo razvijati nove politične ideologije, kot sta marksizem in liberalizem. Pojavi se tudi novo gibanje antiklerikalizem. Cerkev je bila v preteklosti večkrat obtožena, da je na strani zatiralcev ter da gre za institucijo družbenega nadzora. V 19. stoletju je Cerkev v Evropi zavračala kakršno koli idejo o liberalizmu. Mnogo zahodnih Evropejcev je bilo prepričanih, da papež glede zavračanja nima prav in da je njegovo početje moralno sporno. Cerkev v tem času še vedno predstavlja veliko politično moč. Vse to je vzrok, da se izoblikuje novo gibanje, antiklerikalizem, ki nasprotuje vplivu in moči institucij organiziranih religij, predvsem RKC. Gibanje se je pojavilo v državah, kjer je imela Cerkev velik političen vpliv (Chadwick 1993, 107–112).

19. stoletje je pomenilo revolucijo v razmišljanju. Pričel se je strm razvoj znanosti in razuma, ki je povzročil boj med znanostjo in religijo. Znanstveniki religijo napadejo z znanstvenimi dokazi. Cerkev še vedno ni želela sprejeti nobene sprave z moderno civilizacijo. Oporekala je tudi Darwinovem evolucionističnemu nauku in zagovarjala kreacionistični nastanek sveta (Chadwick 1993, 201). Znanje v takratni družbi je zelo hitro naraščalo in spreminjalo poglede in mnenja posameznikov. Medtem ko je ostala religija nespremenljiva, je znanost naglo napredovala.

Razvoj znanosti je vplival na to, da so številni posamezniki spremenili svoje stališče o religiji, pričelo pa se je tudi mnogo razprav na temo vere in znanosti. Podoba boga postane predmet znanstvenega proučevanja. Hyman sicer meni, da je »razprava med znanostjo in teologijo napačna, saj ti dve vedi ne razlagata enakih stvari, njune razlage so na različnih vsebinskih nivojih in se ne morejo primerjati med sabo« (Hyman 2010, 118).

Izobraženci so se trudili tudi za možnost nereligioznega izobraževanja v šolah. Cerkev je namreč trdila, da je le religiozno izobraževanje moralno (Chadwick 1993, 232). Razsvetljenci, in kasneje antiklerikalci, so dokazovali, da moralna načela obstajajo tudi brez religije, in so menili, da je potrebno religijo izključiti iz šole in tudi iz vsega drugega družbenega in političnega življenja.

Ateizem v 19. stoletju postaja vse bolj obsežen pojav. Čeprav je v tem obdobju postal bolj ugleden med intelektualci, vseeno ni postal razširjen kulturni fenomen, ampak je ostal v domeni intelektualne elite. Večina intelektualne elite je vseeno ostala religiozna

(Hyman 2007, 32). V tem obdobju ima ateizem še vedno negativen prizvok. Povezujejo ga z nemoralnostjo in razuzdanostjo. Prav to je vzrok, da so se oblikovali različni novi termini, ki opisujejo posameznikovo lastno prepričanje, ki ni enako prepričanju teistov. To so termini, kot je na primer sekularist. Zaradi želje po novem terminu, ki ne bi bil tako dogmatičen, kot je ateizem, pa se pojavi termin agnosticizem (Hyman 2007, 30). Razsvetljenstvo je želelo obnoviti takratno družbo, končati starodavne predsodke in vraževerja. Prišel je čas demokracije. Posameznik dobi novo vero, vero v razvoj, znanost in tehnologijo, svobodo in humanizem.

3.5 Moderni ateizem v 20. stoletju

V 20. stoletju je glede dojemanja ateizma počasi prišlo do preobrata. Ateizem postane vse bolj organiziran, množičen in prepoznaven pojav v družbi. Postane pravo gibanje v praktično vseh družbah modernega sveta. Obseg števila ateistov narašča in tudi ateisti, se vse bolj trudijo svoj ateizem razširiti na preostali del družbe. Vzrokov za njegov pojav je več. Ti vzroki so med drugim lahko družbeni, lahko so psihološkega izvora, lahko so tudi posledica nasprotovanja trenutnemu stanju v družbi ali posledica vzgoje v primarni družini. Eden od njegovih vzrokov so tudi politični režimi, ki so temeljili na ateistični ideologiji.

Čeprav sta si nemški filozof Friedrich Nietzsche in angleški kardinal John Henry Newman popolnoma različna glede nazorov in pogledov na religijo, sta vseeno oba predvidela, da neverovanje in nezanimanje za religijo ne bo ostalo osamljen primer, ampak se bo razširilo med francoskimi, nemškimi in angleškimi izobraženimi intelektualci. Njune napovedi so se začele uresničevati v 60. letih prejšnjega stoletja, ko se je ateizem pričel množično pojavljati v zahodnem svetu (Hyman 2007, 31).

Modernizem in ateizem sta med sabo povezana pojava, četudi lahko modernizem obstaja brez ateizma. Modernizem je potrebno obravnavati kot napredujoč proces, katerega končna točka je ateizem, vendar ta končna točka kot vrhunec ateizma lahko naredi prostor še za nove oblike religije, kar se izraža v zahodnem svetu s pojavom novih religijskih gibanj (Hyman 2007, 32–33).

Iz prej opisanega vidimo, da je vzrokov, zakaj se moderni ateizem tako hitro širi, vedno več in da so si zelo različni. Odvisni so tako od pogledov in občutenja posameznika kot tudi od celotne družbe. Moderni ateizem se je v družbi težko uveljavil, saj ni lahko biti alternativa pojavu, kot je religija. Z napredkom znanosti in razuma je postal vse bolj obsežen pojav. Vse več je namreč posameznikov, ki se javno opredeljujejo za ateista. Posameznik v modernem svetu najde nove razsežnosti in poglede na svet, ki se razlikujejo od miselnosti prejšnje dobe. Moderni ateizem se je pojavil predvsem kot nasprotovanje krščanskemu bogu, čeprav zanika vsak pojem, ki je povezan z obstojem katerega koli boga.

3.6 Pogled rimokatoliške cerkve na moderni ateizem

Ena od bibličnih zapovedi pravi: »Veruj v enega Boga«. Rimokatoliška vera je monoteistična, zato od vernikov zahteva, da nimajo drugih bogov, razen njihovega, enega in edinega, in prepoveduje mnogoboštvo. Ateizem za RKC predstavlja eno od nevarnosti modernega sveta. Še večjo človeško zmoto in nevarnost po njihovem mnenju predstavlja brezvernost, ki nasprotuje vdanosti do boga. S stališča RKC predstavlja nevarnost v modernem svetu tudi skepticizem, ki trdi, da ni nobene stvari mogoče vedeti z gotovostjo, ampak imamo o vsaki stvari lahko le svoje subjektivno mnenje. Po Rodetovem mnenju je bistvo skepticizma »zanikanje vsakršne presežne vrednote, hedonizem in nravni laksizem, odsotnost vrednot v poklicnem in družinskem življenju ter v družbenih odnosih« (Rode 1997, 66). Rode izoblikuje mnenje, da je (post)moderna družba družba užitka in vse večjih želja po materialnih dobrinah, medtem ko so ji krščanske vrednote in ideje popolnoma tuje.

V Katekizmu katoliške Cerkve je ateizem naveden kot najresnobnejše dejstvo sedanjega časa. Pogosta oblika ateizma je praktični materializem, ki omejuje svoje potrebe na prostor in čas. Cerkev meni, da ateistični humanizem napačno razumeva, da je človek sam sebi cilj. Sodobni ateizem pričakuje osvoboditev človeka, saj naj bi religija posameznikom dajala lažno upanje o prihodnjem življenju (Katekizem katoliške Cerkve 1993, 539). Ateizem zavrača obstoj boga, posledično tudi obstoj katoliškega Boga, in zato za njih predstavlja greh. Odgovornost za obstoj in širjenje ateizma po mnenju RKC posledično nosijo tudi verniki sami, saj »zaradi zanemarjenja verske vzgoje, zaradi

takega razlaganja nauka, ki vzbuja nesporazume, ali pa s pomanjkljivostmi svojega religioznega, moralnega in socialnega življenja pristni obraz Boga in religije bolj zakrivajo kakor pa odkrivajo» (Katekizem katoliške Cerkve 1993, 539). Ateizem nasprotuje temu, da je posameznik odvisen od kakršnega koli boga in je zato nesamostojen, medtem ko RKC meni, da je ravno priznanje Boga tisto, kar posameznika dopolnjuje in osrečuje.

Sedanji poglavar rimokatoliške cerkve, papež Benedikt XVI., kljub temu da je za dialog z neverujočimi in ateisti, ostro obsodi ateizem. Meni, da je sodoben ateizem veliko nevarnejši od tistega v preteklosti, kaže pa se na več različnih načinov, od znanstvenega ateizma do modernih in postmodernih pojmovanj predstav o Jezusu. Papež vsakega posameznika, ki v Jezusu istočasno ne vidi človeka in boga, poveže z zlom in temnimi silami. S to definicijo opredeli tako tiste, ki imajo modernejši in bolj znanstveni pogled na religijo, kot tudi predstavnike določenih drugih ver (judje, muslimani) (Dnevnik 2007). Papež ateizem vidi kot zaroto proti religiji, ki skozi proces sekularizacije želi odstraniti religijske vrednote iz javnega življenja.

Rimokatoliška cerkev v dialogu z neverujočimi in ateisti

Z drugim vatikanskim koncilom, ki predstavlja najpomembnejši dogodek krščanstva v 20. stoletju, se odnos Cerkve do ostalega sveta spremeni. Med mnogimi spremembami, je tudi medkoncilski okrožnica *Mir na Zemlji* (*Pacem in terris*) iz leta 1963, ki izrazi naklonjenost za mnoge družbene spremembe, predvsem pravico do verske svobode, izboljšanja družbenih razmer delavskega razreda in podobno. Leta 1965 je sprejeta tudi Izjava o svobodi vere (*Dignitatis humanae*). S to izjavo rimokatoliška cerkev sprejme načelo svobodne vesti, posledično pa je sprejeta tudi ločenost države od cerkve (Smrke 2000, 256).

Cerkev ne govori več o ateizmu kot o smrtnem grehu in zmoti, ampak je mnenja, da je za razumevanje ateizma in ateistov potreben dialog.

Leta 1965 Vatikan ustanovi Tajništvo za neverujoče, vendar se kmalu pojavi prepričanje, da ta ustanova »ne bo najprej in predvsem organizem dialoga z neverujočimi, ampak bo bolj središče proučevanja ateizma, njegovih različnih oblik, njegovih filozofskih argumentov in njegovih psiholoških, družbenih, zgodovinskih in političnih vzgibov« (Rode 1997, 94). Dve leti po ustanovitvi Tajništva za neverujoče

konstitucija Regimini Ecclesiae Universae tudi uradno opredeli cilje tajništva, in sicer proučevanje ateizma in dialog z neverujočimi. Kasneje apostolska konstitucija papeža Janeza Pavla II, Pastor Bonus, tajništvu spremeni ime, in sicer se od takrat dalje imenuje Papeški svet za dialog z neverujočimi. Določijo pa mu tudi naloge, ki so zastavljene širše, kot so bile prej. V ospredju sta predvsem dve, proučevanje ateizma in pomanjkanje vere in religije v sodelovanju s katoliškimi kulturnimi ustanovami ter dialog z ateisti in z neverujočimi, ki so »odprti za iskreno sodelovanje« (Rode 1997, 98–99).

Teološko mnenje o vzrokih za pojav modernega ateizma

Rode je v svoji knjigi Uvod v moderni ateizem opredelil vzroke, ki se mu zdijo najbolj značilni in pomembni za pojav modernega ateizma. Razdelil jih je na racionalne in neracionalne vzroke.

- Racionalni vzroki

Eden od poglavitnih vzrokov za hitro širjenje modernega ateizma je, da bog neposredno ni viden in ni predmet izkustvene znanosti. Nihče ga ne more neposredno občutiti, če pa bi ga lahko, ateistov sploh ne bi bilo. Naslednji od vzrokov, ki ga navaja drugi vatikanski koncil je, da se ateizem pogosto pojavi zaradi protesta posameznikov proti zlu na svetu. Posameznik, ki ga doleti zlo, se prične nagibati k temu, da boga zataji ter prične protestirati proti njemu. Posameznik je mnenja, da če bi bog dejansko obstajal, zla na svetu ne bi bilo (Rode 1977, 113–118). Pogosto se med posamezniki pojavljajo vprašanja o tem, kakšni so dokazi o obstoju boga. S tem temeljnim vprašanjem se stroka ukvarja že vrsto let. Mnogo je tudi javnih razprav na to temo. Ravno neprepričljivost tez in nezmožnost znanstvenega dokaza obstoja boga je eden od pogostih vzrokov ateizma.

- Neracionalni vzroki

Družba prehaja iz naravnega sveta v tehnični svet. Naravni svet je predstavljal harmonični svet, kjer je bila narava del človeka in je bil svet bolj odprt bogu, medtem ko tehnični svet predstavlja popolno nasprotje temu. Ta svet je logičen, umeten, vse manj je neposrednih odnosov s stvarmi. V tem tehničnem svetu so bogovi nemogoči, saj je ta svet profan in se ga zato vse težje dojema kot religiozno stvarstvo. Mnoge posameznike ta oddaljenost od religioznosti vodi v ateizem.

Naslednji od neracionalnih vzrokov razvoja modernega ateizma, ki ga je opredelil Rode, je zgodovinsko krščanstvo. Drugi vatikanski koncil navaja, da so nemalokrat za pojav ateizma krivi verniki sami, saj s svojim pomanjkljivim verskim življenjem ne pripomorejo k odkrivanju boga. Te pomanjkljivosti se izražajo na več področjih. Največja pomanjkljivost je, da Cerkev ni vedno priznavala posameznikove avtonomije in pa tudi, da ni spoznala časa avtonomije znanosti, vrednosti demokracije, svobode vesti in ni razumela stisk in hrepenenja delavskega razreda.

Breme krščanske preteklosti nosi tudi nasilje, ki se je v preteklosti dogajalo v imenu boga. To so na primer razni umori, ki so jih zagrešili kristjani, različno nasilje nad določenimi posamezniki, verske vojne in podobno. V krščanstvu je bog zelo tesno povezan s svojimi verniki, zato se lahko šteje, da so dejanja njegovih verujočih odraz podobe krščanskega boga. Takšna očrnitev boga kot posledico povzroča naraščanje ateizma v svetu.

Moralni vzrok je po Rodetovem mnenju prav tako eden od vzrokov za pojav sodobnega ateizma. Verovanje v boga ni le teoretično prepričanje, ampak je nekakšna zahteva po notranjem spreobrnjenju. Posameznik, ki se po lastni želji noče podrediti cerkvenim zahtevam, kasneje zaradi tega postane v napetosti med vero in življenjem. Posameznik nato zavrne vero, saj ni pripravljen biti v stalni napetosti zaradi nje. Pri tem je potrebno biti pozoren na to, da se ne enači nevere in nemoralnosti. Sodobni ateisti v večini niso nemoralni in se v tem ne razlikujejo od verujočih.

Zadnji od omenjenih vzrokov je psihološki vzrok. Posameznik največkrat postane veren zaradi vpliva primarne družine in okolja, kjer živi. Ko posameznik zapusti družino ali menja kraj bivanja za manj verujoče okolje, tega vpliva ni več in tako se velikokrat dogodi, da le-ta zapusti tudi vero.

Najgloblji vzrok modernega ateizma, ki ga je omenil Rode, je, da posameznik boga smatra kot tujca. Posamezniki so pričeli zanikati boga, ga dojemati kot nasprotnika in s tem okrepili moderni ateizem (Rode 1977, 119–129).

4 RAZŠIRJENOST ATEIZMA V DRUŽBI

4.1 Demografski podatki o obsegu ateizma

Število posameznikov, ki se opredeljujejo za ateiste, se tako v Evropi kot v ZDA povečuje, čeprav v primerjavi z vernimi vseeno predstavljajo manjši delež populacije. Točno število ateistov po svetu je skoraj nemogoče ugotoviti. Mnogo je namreč posameznikov, ki zaradi družbene stigme in diskriminacije javno ne priznajo, da ne verujejo v boga in se ne opredelijo za ateiste.

Pojem »ateist« so na primer v preteklosti označevali in primerjali s pojmom »strašilo«. Za posameznika, ki so ga poimenovali kot ateista, je bila to bolj obtožba kot pa opis njegovega verskega prepričanja (Smith 2000, 18). V 19. stoletju je bil pogost tudi pojav, da so ateizem opisovali kot neke vrste bolezen, kot pošast (Smith 2000, 21).

Opazna je tudi disimulacija oz. tajitev nereligioznosti, ateizma. Mnogo je namreč takih, ki se prilagodijo in konformirajo družbi, v kateri živijo. Hlinijo določeno vero, se opredelijo kot verni, a le zato, ker je to kulturno najbolj primerno in sprejemljivo za njihovo okolico. Opisan problem predstavljajo predvsem države, za katere velja, da so globoko verne države, in pa tiste države, kjer se nevernike javno preganja. Ateisti v islamskih konzervativnih okoljih na primer ne morejo javno obstajati, saj to za muslimane predstavlja greh in jih zato preganjajo.

Po nekaterih raziskavah, opravljenih v Evropski uniji, družba postaja vse bolj tolerantna do ateističnega dela prebivalstva. Vprašani posamezniki so kot pomembne vrednote, ki so v največji meri zastopane v Evropi, navajali predvsem mir, svobodo in človekove pravice, medtem ko se je odgovor »religija« pojavil le v manjši meri.

Delež ateistov je težko oceniti tudi zaradi različne interpretacije pojma ateizem, saj ima le-ta različen pomen v različnih kulturah in družbah. V osnovi pa pojem ateizem predstavlja posameznike, ki ne verujejo v obstoj boga. Za potrebe raziskav je zadostna definicija, da »ateist ni predvsem oseba, ki veruje, da bog ne obstaja, ampak je oseba, ki ne verjame v obstoj boga« (Smrke 2004, 236).

Pridobljeni podatki raziskav lahko zelo hitro prikažejo napačno realno stanje, saj nekatere raziskave temeljijo na nezanesljivih metodah ali pa so podatki nepravilno interpretirani. Pogosto se zgodi, da podatki prikrijejo pojav »pripadam, a ne verujem«,

ki pri raziskovanju ateizma predstavlja pomembno kategorijo religijske demografije (Smrke 2004, 235).

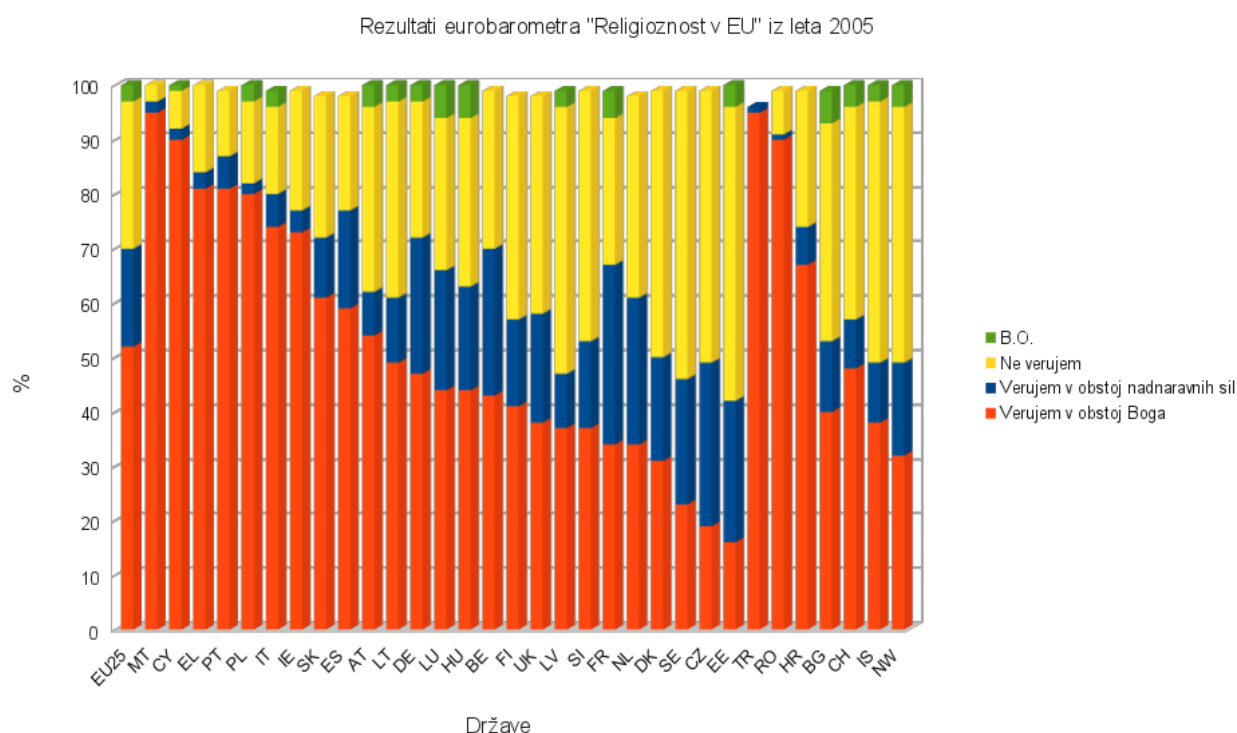
Najbolj ateistične države so po podatkih, ki jih je objavil Zuckerman, skandinavske države, sledita azijski državi Vietnam in Japonska, zelo blizu pa so tudi Češka, Francija, Nemčija in druge evropske države. ZDA so šele na 44. mestu, medtem ko je Slovenija po tej raziskavi na 18. mestu z nekje med 35–38 % neverujočih prebivalcev (Zuckerman 2007, 56–57). Če te podatke primerjam z rezultati, ki sem jih pridobila s pomočjo raziskave World values survey, lahko ugotovim, da je največji delež ateistov v Evropi na Češkem in v Nemčiji. Sledita Švedska in Francija, Slovenija pa ima po raziskavi WVS 37,3 % ateističnega prebivalstva.

4.2 Primerjava med evropskimi državami glede na razširjenost ateizma

Religija ima v evropskih državah velik vpliv na razvoj kulture in družbe. Vseeno je v Evropi v zadnjih letih vse več tistih posameznikov, ki se opredeljujejo za neverujoče. Razlogov za ta pojav je več. Zuckerman navaja eno od teorij, ki pravi, da v družbah, kjer je hrane in drugih dobrin v izobilju ter so življenjske okoliščine zelo dobre, religija počasi izginja. Za razliko od tega pa je religija zelo močna v družbah, kjer obstajata lakota in velik primanjkljaj ustreznih dobrin (Zuckerman 2010, 55).

Eurostat (evropski statistični urad) redno objavlja podatke raziskave Eurobarometer. Po podatkih raziskave Social values, science and technology iz leta 2005 se je 18 % prebivalcev Evropske unije opredelilo za neverujoče in da ne verujejo v nikakršno obliko obstoja boga ali druge višje sile. Po tej raziskavi je ateistov v Sloveniji 16 % (Eurostat 2005) (glej graf 4.1).

Graf 4.1: Stopnja religioznosti v Evropski uniji

Vir: Eurostat (2005, 7)

S pomočjo raziskav, dostopnih na strani World values survey, sem med sabo statistično primerjala 12 evropskih držav glede na njihov delež ateističnega prebivalstva. Od ponujenih možnosti sem za spremenljivko izbrala F050, »Ali verjamete v obstoj Boga?«. Za vse države sem uporabila podatke iz raziskave WVS 1999, razen za Norveško, pri kateri sem uporabila podatke WVS 1996, in za Španijo, pri kateri sem uporabila podatke WVS 2000.

Tabela 4.1: Delež ateistov v evropskih državah leta 1999 (razen Španije, l. 2000, in Norveške, l. 1996) (WVS 1996, 1999, 2000)

DRŽAVA	DELEŽ ATEISTOV V %
Vzhodna Nemčija	68,7
Češka	61,6
Švedska	46,6
Francija	38,5
Slovenija	34,8
Norveška	31,2

Rusija	29,7
Velika Britanija	28,2
Španija	17,1
Hrvaška	6,8
Irska	4,3
Poljska	2,7

Rezultati raziskave so pokazali, da je od omenjenih evropskih držav največji delež ateistov v Vzhodni Nemčiji s 68,7 %, na Češkem s 61,6 % in na Švedskem, ki ima približno 46,6 % ateistov. Najmanjši delež je opazen na Poljskem, kjer je delež ateističnega prebivalstva le 2,7 %, na Irskem, kjer je ta delež 4,3 %, in na Hrvaškem, kjer je le-teh okoli 6,8 % (glej tabelo 4.1).

Podatke za iste države sem primerjala še z raziskavami, opravljenimi desetletje prej. Uporabila sem raziskavo WVS 1990, razen za Češko in Slovenijo, za katero sem uporabila podatke WVS 1991, in za Hrvaško, katere podatki izhajajo iz WVS 1996.

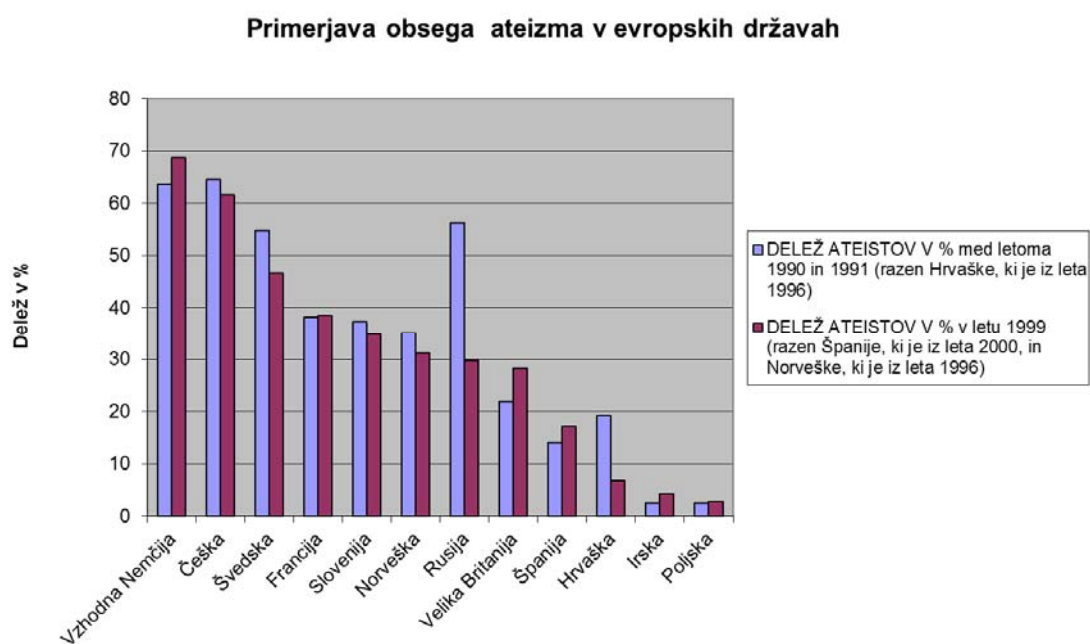
Tabela 4.2: Delež ateistov v evropskih državah v letih 1990–1991 (razen Hrvaške, l. 1996) (WVS 1990, 1991, 1996)

DRŽAVA	DELEŽ ATEISTOV V %
Češka	64,6
Vzhodna Nemčija	63,7
Rusija	56,2
Švedska	54,8
Francija	38,1
Slovenija	37,3
Norveška	35,0
Velika Britanija	21,9
Hrvaška	19,2
Španija	14,0
Poljska	2,5
Irska	2,4

Rezultati so pokazali, da sta tudi v letih 1990–1991 največji delež ateistov v Evropi predstavljali Češka in Vzhodna Nemčija. V primerjavi z rezultati iz prve tabele je delež ateistov v Vzhodni Nemčiji tu nekoliko manjši, kar pomeni, da število le-teh z leti narašča. Delež čeških ateistov pa je nekoliko večji kot po raziskavah iz leta 1999, kar pomeni, da v tem primeru delež nekoliko upada.

Najmanjši delež ateistov je bil na Irskem s 2,4 % in na Poljskem s 2,5 % in ne predstavlja bistvenih razlik v primerjavi s podatki iz kasnejših let (glej tabelo 4.2).

Graf 4.2: Primerjava obsega ateizma v evropskih državah (WVS 1990–2000)

Če primerjamo rezultate iz prve tabele, je v večji meri padel delež ateistov na Hrvaškem, in sicer z 19,2 % leta 1996 na 6,8 % leta 1999. Največja in zelo očitna je sprememba pri Rusiji, in sicer je imela Rusija leta 1990 56,2 % ateistov, po podatkih WVS 1999 pa je ateistov le še 29,7 %.

Rezultati ostalih držav so med sabo primerljivi ne glede na čas izvajanja raziskav. Slovenija je tako imela leta 1991 37,3 % ateistov, medtem ko jih ima po raziskavah iz leta 1999 34,8 % (glej graf 4.2).

Primerjava deleža ateistov v evropskih državah glede na starost

Rezultate iz prve tabele, raziskave WVS 1999 (razen Španije, WVS 2000, in Norveške, WVS 1996), sem primerjala še glede na starost anketirancev. Uporabila sem spremenljivko X003, »Koliko ste stari?«, in tako dobila podatke o tem, v kateri starostni skupini je največji delež ateistov. Starostni razredi so razdeljeni na tri dele, in sicer na 15–29 let, na 30–49 let in na razred, v katerem so anketiranci stari 50 ali več let. Podatke sem primerjala za 12 različnih evropskih držav.

Tabela 4.3: Primerjava deleža ateistov v evropskih državah glede na starost (WVS 1996, 1999, 2000)

		STAROST			
		15–29 let	30–49 let	50 ali več let	SKUPAJ
DRŽAVA	Češka	66,3 %	68,9 %	50,9 %	61,6 %
	V. Nemčija	74,3 %	78,2 %	57,8 %	68,7 %
	Švedska	56,6 %	50,5 %	37,5 %	46,6 %
	Francija	47,3 %	40,0 %	32,9 %	38,5 %
	Slovenija	41,3 %	35,9 %	29,3 %	34,8 %
	Norveška	44,7 %	32,2 %	20,3 %	31,2 %
	Rusija	30,0 %	34,1 %	24,7 %	29,7 %
	V. Britanija	36,1 %	28,7 %	23,8 %	28,2 %
	Španija	30,4 %	16,4 %	9,2 %	17,1 %
	Hrvaška	10,6 %	4,5 %	7,0 %	6,8 %
	Irska	6,1 %	6,0 %	1,5 %	4,3 %
	Poljska	2,6 %	2,4 %	3,0 %	2,7 %

Rezultati so pokazali, da je največji delež ateistov med mladimi, starimi med 15 in 29 let. To velja praktično za vse države, razen za Češko, Vzhodno Nemčijo in Rusijo, ki imajo največji delež ateistov starih med 30 in 49 let.

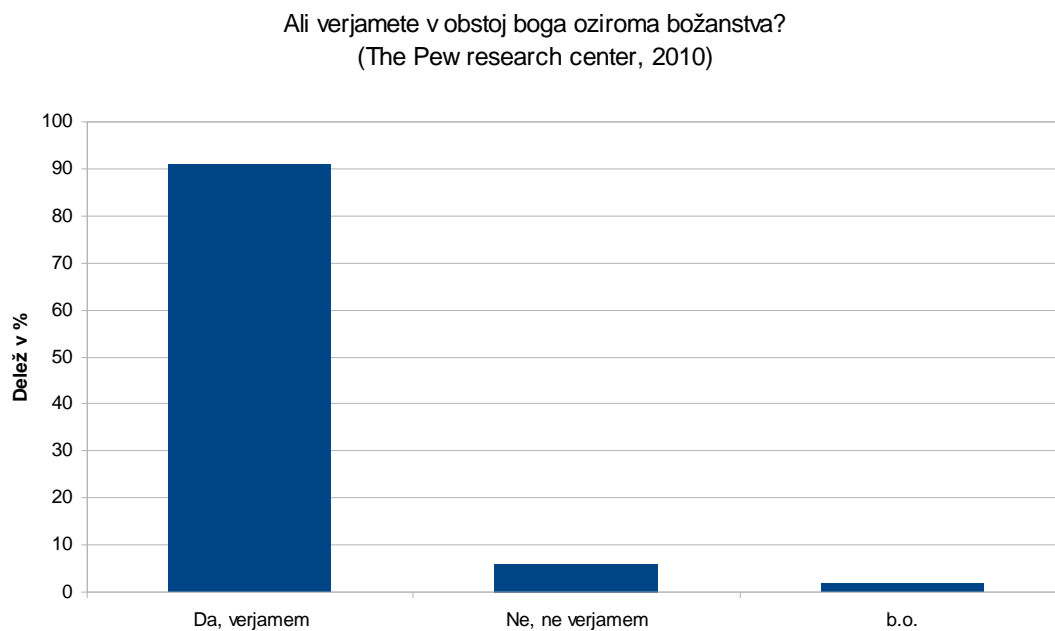
Najmanjši delež ateistov je v starostnem razredu 50 let ali več. Razen pri Hrvaški in Poljski, ki beležita največji delež v srednjem starostnem razredu, razlike pa so minimalne (glej tabelo 4.3).

4.3 Ateizem v ZDA

Čeprav je ateizem v Združenih državah Amerike v zadnjih letih v porastu, so še vedno ena od najbolj vernih držav sveta. Opravljenih je bilo mnogo različnih raziskav, na podlagi katerih so raziskovalci želeli pridobiti podatke o številu tako verujočih kot tistih, ki v boga ne verujejo in se opredeljujejo za ateiste. Podatki se od raziskave do raziskave nekoliko razlikujejo, saj je zaradi različnih že prej omenjenih vzrokov praktično nemogoče pridobiti točen podatek za tako številno populacijo, kot so prebivalci ZDA.

Raziskave, ki jih je opravili Pew research center, so pokazale, da 91 % Američanov verjame v obstoj boga oziroma božanstva, medtem ko jih v njihov obstoj ne verjame le 6 %. Raziskava je bila opravljena maja leta 2010 (glej graf 4.3).

Graf 4.3: Obseg ateizma v ZDA

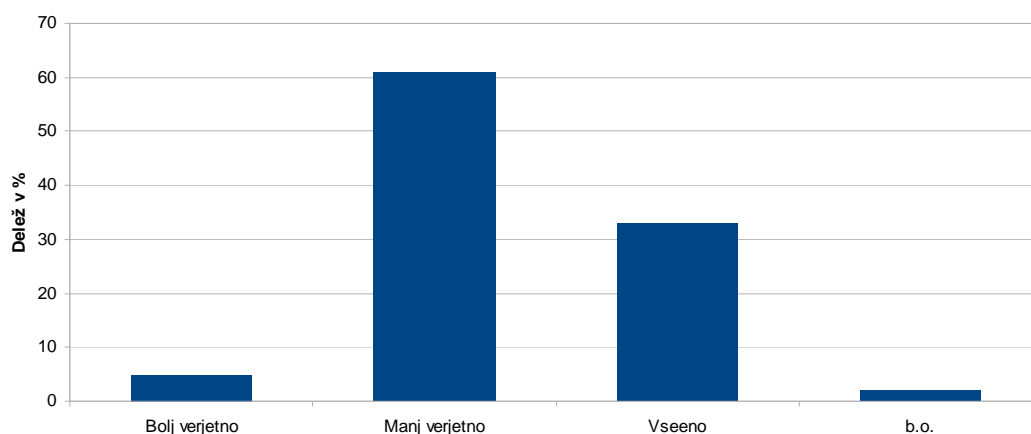

Zanimiv je tudi rezultat raziskave iz letošnjega leta, ki je pokazal, da kar 61 % Američanov najverjetneje ne bi podprlo predsedniškega kandidata, ki bi se opredelil, da ne verjame v obstoj boga. Takšnih, ki jim je vseeno za njegovo versko opredelitev, je

33 %, medtem ko je le 5 % takih, ki bi ga z večjo verjetnostjo podprli, če bi se le-ta opredelil za ateista (glej graf 4.4).

Graf 4.4: Verjetnost podprtja nereligioznega kandidata za predsednika ZDA

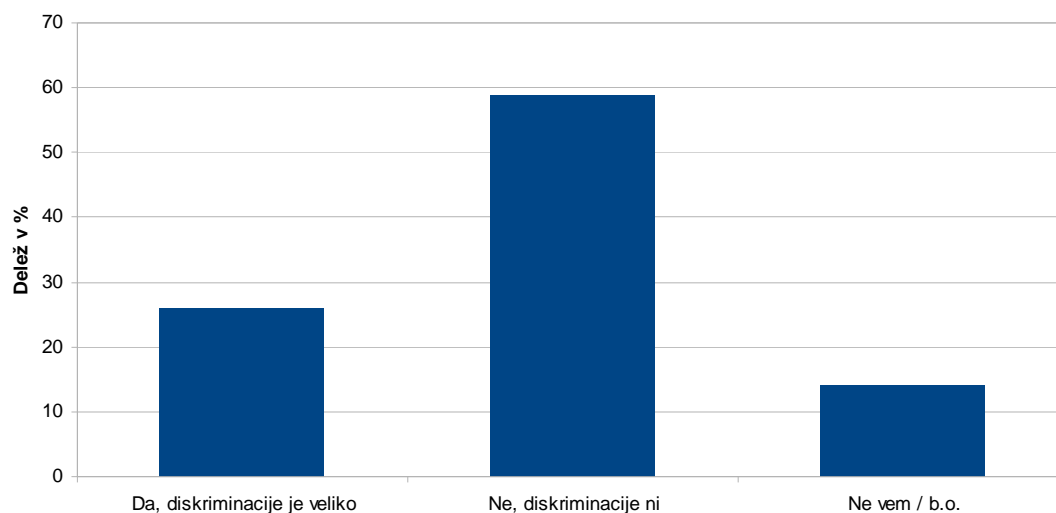
S kakšno verjetnostjo bi podprli predsedniškega kandidata, ki ne verjame v obstoj boga, ali vam je za to vseeno?
(The Pew research center, 2011)

Čeprav je v ZDA opazna diskriminacija ateistov, je kar 59 % Američanov prepričanih, da te diskriminacije ni, medtem ko jih je 26 % prepričanih v nasprotno (glej graf 4.5).

Graf 4.5: Mnenje o diskriminaciji ateistov v ZDA

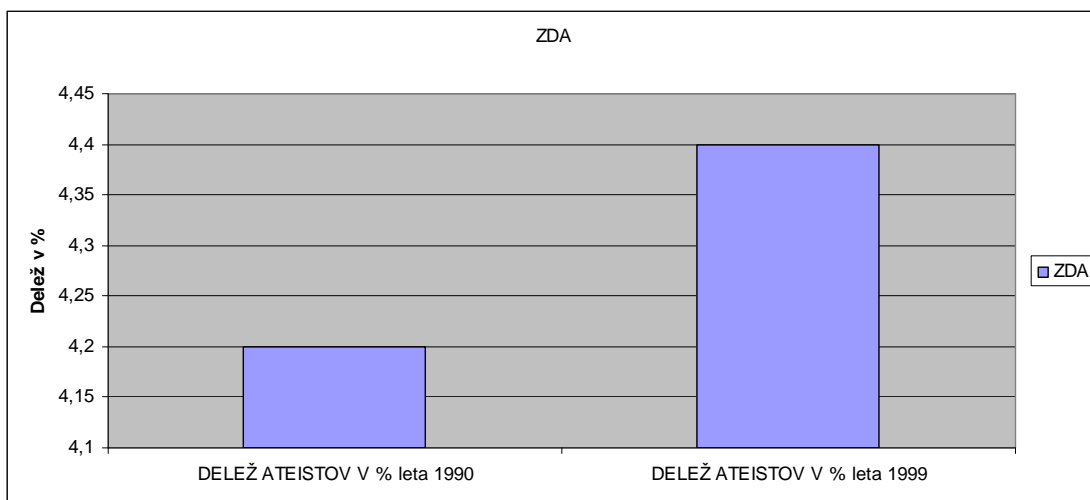
Ali sta mnenja, da je ateizem v ZDA diskriminiran?
(The Pew research center, 2009)

Po podatkih raziskave iz leta 2004 Ingleharta in Norrisa se je le 6 % Američanov opredelilo za neverne. Na podlagi raziskave, ki jo je opravil BBC prav tako leta 2004, je nevernih 9 % Američanov. Od tega je po podatkih Fisherja iz leta 2002 približno 3 % takih, ki so se opredelili za ateista ali agnostika (Zuckerman 2007, 48).

Po podatkih druge raziskave, in sicer WVS 1999, imajo ZDA 4,4 % ateistov, kar predstavlja zelo majhen del celotne populacije. Za primerjavo, po podatkih WVS 1990 je bil ta delež 4,2 %, kar bi pomenilo, da se delež ateističnega prebivalstva praktično ne spreminja in delež ateistov v ZDA ostaja enak (glej graf 4.6).

Graf 4.6: Primerjava obsega ateizma v ZDA leta 1990 in leta 1999 (WVS 1990, 1999)

Po podatkih druge ameriške raziskave ARIS (American religious identification survey), ki je bila opravljena leta 2008, se je še vedno velika večina odraslih Američanov opredelila za kristjane (76 %), medtem ko je bilo leta 1990 takih nekoliko več, in sicer 86 %. Opazna pa je tudi rast tistih posameznikov, ki so se opredelili za neopredeljene, neverujoče oziroma ateiste ali agnostike. Takih je 15 %, medtem ko jih je bilo leta 2001 14,1 % in leta 1990 le 8,2 %. 70 % Američanov verjame v obstoj osebnega boga, približno 12 % je ateistov in 12 % deistov, ki verjamejo v obstoj neke nadnaravne sile, ne verjamejo pa v obstoj osebnega boga. Ameriški zemljevid religije se je po letu 1990 pričel bistveno spreminjati. Glavni vzrok temu je predvsem velik priliv španskih priseljencev, ki so spremenili religijski profil določenim državam in regijam. Med tistimi prebivalci ZDA, ki se ne identificirajo z nobeno vero in niso v nobenem primeru

verni, je največ mladih med 18. in 19. letom starosti. Ostalih odraslih je za 22 % (American religious identification survey).

Iz opisanih podatkov je očitno, da se delež tistih, ki ne verujejo in ki se ne identificirajo z nobeno od trenutno obstoječih religij in ne verujejo v obstoj kakršne koli višje sile, povečuje. V primerjavi z letom 1990 se je ta delež po raziskavi ARIS povečal z 8,2 % na 15 %. Poleg tega se v ZDA od leta 2001 vsako leto to število poveča še za približno 660 tisoč posameznikov (American religious identification survey).

Zanimive so tudi raziskave psiholoških profilov ateistov. Beith-Hallahmi, ki se sklicuje na raziskavo Hadawayja in Roofa iz leta 1988, ugotavlja, da so ateisti mnogo bolj liberalni in tolerantni od vernikov. Predvsem so najbolj liberalni tisti neverniki, ki so brez vere že od rojstva. Beith-Hallahmi ugotavlja tudi, da je med ateisti prisotna manjša stopnja kriminalitete kot med verniki in da med ateisti najdemo najbolj ugledne znanstvenike (Beith-Hallahmi 2007, 304–311). Beith-Hallahmi zaključuje, da je »povprečni ateist v večji meri moškega spola, najverjetneje poročen in visoko izobražen. Je manj oblasten in sugestibilen, manj dogmatičen, ima manj predsodkov, je bolj toleranten do drugih, spoštuje zakone, je vesten in skrben ter visoko izobražen« (Beit-Hallahmi 2007, 313).

5 »NOVI ATEIZEM«

5.1 Opredelitev »novega ateizma«

»Novi ateizem« se je pojavil v 21. stoletju, predvsem v ZDA, in predstavlja gibanje, ki poskuša spodbijati temelje vseh religij s pomočjo znanstvenih dokazov in logiko zdravega razuma. Novi ateisti popularizirajo ateizem, ki ga širijo in krepijo z znanstveni dokazi, ki slonijo na izsledkih razvoja znanosti. Ateizem želijo prikazati kot edino racionalno stališče v družbi. Novi ateisti ne želijo zatreti vere, ampak stremijo k odprtemu javnemu dialogu. Glavni predstavniki so ameriški analitični filozof Daniel Dennet, britanski biolog Richard Dawkins, angleško-ameriški analitični pisec in novinar Christopher Hitchens ter ameriški filozof Sam Harris.

Termin »novi ateizem« se je prvič pojavil leta 2006 v članku ameriške revije Wired. V tem članku avtor novi ateizem opiše kot gibanje, kot nekakšno cerkev neverujočih. Niso del znanstvene doktrine, vseeno pa strogo obsojajo kakršno koli verovanje v obstoj boga in tudi spoštovanje do verovanja v boga. Mnenja so, da mora ateizem, ki temelji na najnovejših znanstvenih dognanjih, postati bolj agresiven do stališča religije. Menijo, da religijsko prepričanje ni le napačno prepričanje, ampak religija sama pravzaprav predstavlja zlo. Za nove ateiste se lahko reče, da so v bistvu v vojni z religijo in verovanjem (Wolf 2006, 1).

Gibanje novi ateizem je kulturni produkt, katerega predstavniki so predvsem višje izobraženi posamezniki srednjega razreda. Je del popularne kulture, avtorji pa posameznike in družbo nagovarjajo skozi javne medije, kar ima za posledico hitro širjenje idej novega ateizma. Ena od njihovih osnovnih idej je, da je religija zmotna fantazija in jo je potrebno počasi opustiti. Posamezniki pogosto tej ideologiji sledijo predvsem zaradi njihovih osebnih predsodkov in manj zaradi samih argumentov, ki jih ti novi ateisti predstavljajo (Delashmutt 2009, 588–589).

Novi ateisti so prepričani, da se pod krinko religije skriva eden od glavnih vzrokov za številne svetovne konflikte, ki so nastali v zadnjih letih, zato težijo k zmanjšanju vpliva religije na družbo, saj se po njihovem mnenju lahko le s tem prepreči škodljiv vpliv na posameznike in nadaljevanje nasilja v družbi, ki ga povzroča religijski ekstremizem. Verjamejo, da lahko v nasprotnem primeru religija s svojo nagnjenostjo k nasilju pripelje do propada človeške civilizacije. Primer religije, ki se je delno razvila v religijo

nasilja, je islam, vseeno pa novi ateisti strogo obsojajo tudi vsa preostala verstva sveta ne glede na njihov nauk. Konec obstoja koncepta boga naj bi za celotno družbo predstavljal začetek svobode.

Novi ateisti niso kritični le do verskih skrajnežev, ampak nasploh do vseh vernikov. Kritični so tudi do tistih, ki niso pretirano verni, a vseeno verjamejo v obstoj boga.

Zaradi škodljivega vpliva, ki ga ima po njihovem mnenju religija, so se novi ateisti poslužili znanosti, saj so prepričani, da lahko le s pomočjo znanstvenih dokazov dokažejo, da bog ne obstaja, in prepričajo družbo, da je religija zmotna in napačna. Mnenja so, da bi z zmanjšanjem vpliva religije na družbo izboljšali svet. Njihovo mnenje je, da je religija avtoritarna, da je nerazumska in da so posamezniki, ki verujejo v boga, slabše izobraženi od ateistov.

Težko je povzeti vse ideje novih ateistov, saj vsak avtor predstavlja svoje argumente, vendar je njihovo glavno sporočilo, da je prišel čas, ko je potrebno biti do religije veliko manj toleranten, kot so bili tolerantni njihovi predhodniki. Poudarjajo, da je potrebno religijo proučevati znanstveno in jo obravnavati kritično, ne pa slediti običajnim družbenim normam, ki pravijo, da je potrebno biti do religije spoštljiv. Zagovarjajo hipotezo, da bog skoraj gotovo ne obstaja in da ima vsako religijsko verovanje naturalistično razlago.

5.2 Zgodovina nastanka »novega ateizma«

Novi ateisti svoja dela ustvarjajo na podlagi znanstvenih dokazov in raziskav. Mnogi novi ateisti razpravljajo o tem, da če so dokazi pričakovani, je »pomanjkanje dokazov, dokaz o neobstoju«.

5.2.1 Sam Harris

Prvi od avtorjev novega ateizma, ki strogo napade in kritizira religijo in čigar knjiga je postala velika prodajna uspešnica, je Sam Harris. Leta 2004 je izdal knjigo z naslovom Konec vere (The end of faith: religion, terror, and the future of reason).

V tej knjigi ima avtor, ki ga je vodila misel na 11. september 2001 (knjigo je pričel pisati dan po terorističnem napadu), zelo kritičen pogled do vseh religijskih verovanj in organiziranih religij. Harris pozove k prenehanju tolerance do vseh verskih skrajnežev,

ki so z orožjem za množično ubijanje postali še močnejši in nevarnejši. V primeru, da se religije ne opusti, bo njeno nasilje kmalu pripeljalo do uničenja celotne človeške civilizacije (Wolf 2006, 3).

Harris ostro napade muslimansko vero in jo poimenuje »kult smrti« (Harris 2004, 123). Islam predstavi kot religijo, ki se je sprevrgla v religijo nasilja. Predstavi tudi svoj pogled na povezavo med islamom in terorističnim napadom 11. septembra 2001. Poleg kritike muslimanske vere v nadaljevanju Konca vere opiše tudi nasilje in grozote, ki jih je v imenu boga v preteklosti izvajala krščanska cerkev. S tem ponovno pokaže na nasilje, ki ga povzroča religija. Inkvizicijo in preganjanje judov v preteklosti primerja s holokavstom, ki ga je izvajala nacistična Nemčija med 2. svetovno vojno (Harris 2004).

Harrisovo delo Konec vere je dobilo mnogo različnih pozitivnih odzivov in mnenj, nanj pa so letele tudi številne negativne kritike. Nekatere najpogostejše kritike je Harris opisal na koncu ponatisa svojega dela in nanje tudi odgovoril.

Najpogostejša kritika se je navezovala na njegovo trditev, da je religija nasilna. Kritiki so se strinjali, da je religija lahko v določenih primerih tudi nasilna, ampak še vedno pa so največje grozote v 20. stoletju zagrešili ateisti (Stalin, Mao ...). Naslednja pogosta kritika je, da religijo potrebujemo, da lahko naredimo karkoli, in da je absurdno misliti, da bi lahko to storili brez nje. Mnogo kritik se je navezovalo tudi na Harrisov oster napad na islam, saj so kritiki menja, da islam ni nič bolj nasilna religija kot ostale religije in da je nasilje, ki je vidno v muslimanskem svetu, rezultat politike in ekonomije, ne pa vere. Zadnja kritika, omenjena na koncu same knjige, pa je kritika, da ta knjiga v resnici sploh ni ateistično delo, ampak le krinka oziroma pretveza za budizem, new age mysticism in druge oblike iracionalnosti (Harris 2004, 231–235).

Na Konec vere so se poleg analitičnih kritikov, ki so delo analizirali, z negativno kritiko odzvali tako kristjani kot tudi muslimani. Harris je na vse odzive in očitke odgovoril z svojim naslednjim avtorskim delom z naslovom Pismo krščanskemu narodu (Wolf 2006, 3).

5.2.2 Richard Dawkins

Glavni in najbolj »glasen« avtor in predstavnik gibanja novega ateizma je britanski evolucijski biolog Richard Dawkins. Je eden od najvplivnejših svetovnih intelektualcev. Zaradi svojega odločnega prepričevanja o pravilnosti Darwinove evolucije se ga je

prijel vzdevek »Darwinov rotvajler« kot namig na enega od prvih Darwinovih zagovornikov Thomasa Huxleyja, ki so ga imenovali tudi kot »Darwinov buldog« (Hall 2005).

Leta 2006 je izdal knjigo z naslovom Bog kot zabloda (The God delusion). V tej knjigi Dawkins odgovarja na različne argumente o obstoju osebnega boga. Predstavi stališče, da je »bog ne obstaja« hipoteza, ki jo je mogoče znanstveno dokazati oziroma ovreči. Dawkins trdi, da bog skoraj gotovo ne obstaja, in zavrne hipoteze o njegovem obstoju, a vseeno dopusti majhno možnost, da le-ta vseeno obstaja, saj je znanstveno nemogoče popolnoma dokazati nasprotno, prav tako kot je praktično nemogoče znanstveno dokazati, da bog vendarle obstaja. Verovanje v osebnega boga se mu zdi enako zablodi, meni, da je to napaka, in zato predstavi argumente, ki po njegovem mnenju podkrepijo to njegovo tezo. Prepričan je, da je nastanek sveta posledica evolucije in naravne selekcije, v nobenem primeru pa zanj ne more biti odgovoren bog oziroma druga višja sila ali inteligentni načrt, kot to predpostavljajo kreacionisti (Dawkins 2007). Kljub zavzetemu dokazovanju neobstoja boga Dawkins poudari, da je »breme dokaza« na strani tistega, ki trdi, da nekaj obstaja, torej na strani teistov in ne na strani ateistov. Bog kot zabloda predstavlja eno temeljnih del novega ateizma.

5.2.3 Daniel Dennett

Naslednji od predstavnikov novih ateistov je priznani ameriški filozof kognitivne znanosti Daniel Dennett, ki leta 2006 izda knjigo z naslovom Breaking the spell: Religion as a natural phenomenon. S tem delom poskuša omajati prepričanje, da posameznikovega verovanja ni mogoče raziskati z nobeno znanstveno metodo. Omajati hoče trditev, ki predpostavlja, da je področje verovanja onstran možnega dosega znanstvenih raziskav (Dolenc 2006, 156).

Urok, ki ga želi Dennet preklicati, ni religijsko prepričanje samo, ampak prepričanje, da se religije ne da znanstveno preučevati. Najpomembnejša raziskovalna tema se mu v tem trenutku zdi pravzaprav prav preučevanje pojava religije, kako se bo le-ta razvijala naprej in kaj to pomeni za našo prihodnost.

5.2.4 Christopher Hitchens

Zadnji od avtorjev, ki jih lahko štejemo za vodilne avtorje novega ateizma, je Christopher Hitchens s svojo knjigo *Bog ni velik: kako religija vse zastrupi* (God is not great: how religion poisons everything) iz leta 2007. Knjiga ima prav tako kot vse ostale knjige avtorjev novega ateizma kritičen pogled na religijo. Meni, da je religija človeška manipulacija, in se niti ne trudi dokazovati neobstoja boga. Poudari, da so organizirane religije nerazumne in sovražne.

Več o Hitchensu in delu *Bog ni velik* bom predstavila v poglavju 5.5. *Bog kot zabloda* in *Bog ni velik – primerjava teorij in pogledov začetnikov gibanja »novega ateizma«*.

5.2.5 Victor J. Stenger

Poleg že omenjenih avtorjev je eden od vidnejših predstavnikov novega ateizma tudi ameriški fizik Victor J. Stenger. Knjiga *God: The failed hypothesis: How science shows that god does not exist* iz leta 2007 je prvo od njegovih del, ki predstavlja ideje novega ateizma. V tej knjigi predstavi svojo trditev, ki pravi, da ni nobenih dokazov za obstoj boga. Obstoj boga po njegovem mnenju ni nemogoč, je pa zelo neverjeten.

Omenjeni avtorji niso edini pisci ateističnih del, so pa trenutno najbolj vidni in uveljavljeni. Njihova dela predstavljajo temeljne ideje novega ateizma.

V zadnjem času se v javnosti pojavlja vse večje število ateistične literature. Pojavlja se tudi vse več posameznikov, ki zagovarjajo tezo, da je religija zmotna, da je posledica človeške iluzije in da zaradi nagnjenosti k nasilju predstavlja nevarnost za človeško civilizacijo. Z znanstvenimi dokazi in logiko zdravega razuma želijo prepričati preostalo družbo, da so njihove trditve pravilne in da religija ne spada v sedanji, moderni čas. Kot enega od argumentov proti religiji uporabljajo predvsem njene grehe iz preteklosti. To velja zlasti za kritiko katoliške vere. Njihovo enotno mnenje je, da je religijo potrebno obravnavati kritično. V religiji vidijo izvor vsega zla, tako v današnjem času kot v celotni človeški zgodovini. Pozivajo tudi znanstvenike, da se opredelijo proti bogu, saj naj bi vsi dokazi kazali, da le-ta ne obstaja, in po njihovem mnenju so le znanstvena spoznanja lahko tista prava in resnična.

Razumljivo je, da imajo novi ateisti tudi veliko nasprotnikov, ki se z njihovimi idejami ne strinjajo. Posebno kritična je do njih rimokatoliška cerkev, saj meni, da prinašajo v

družbo zlo in zaton boga, s tem pa nemoralnost in propad družbenih vrednot. »Darwinov rotvajler«, »Darwinov buldog« in »štirje jezdec apokalipse« so vsa sramotilna imenovanja, ki kažejo na določena neodobranja, ki jih gojijo nekateri nasprotniki do pojava novega ateizma in pa tudi do razvoja znanosti in razuma, ki ima za posledico med drugim tudi hitro širjenje ateizma v družbi.

5.3 Razširjenost »novega ateizma«

Novi ateizem se je v največjem obsegu pojavil v ZDA. Njegovi pripadniki so predvsem znanstveniki in filozofi, ki hočejo, kot že prej omenjeno, s pomočjo znanstvenih dokazov in z zdravorazumskimi argumenti prepričati družbo, da je religija preteklost, da je napačna in nepotrebna.

Novi ateizem pa se ni pojavil le v ZDA, ampak tudi v nekaterih evropskih državah. V Nemčiji se je na primer z njegovimi idejami poistovetil filozof Michael Schmidt-Salomon, ki se ga je prijel nadimek »nemški glavni ateist«. Leta 2005 je objavil Manifest evolucijskega humanizma. V njem je objavil deset zapovedi evolucijskega humanizma, ki se navezujejo na že objavljeni vzorec angleškega biologa Juliana Huxleyja. Huxley je sicer že leta 1957 objavil idejo »evolucijskega humanizma« kot idejo »nove religije«, usklajene z naravoslovno znanostjo. Z ustvarjenjem popolnoma nove, povsem naravne religije, utemeljene z znanstvenimi dokazi, je poskušal preseči tradicionalno religijo. V Franciji se lahko za predstavnika novega ateizma smatra ateističnega filozofa Michela Onfrayja, ki zastopa tezo, da je religija enostavno nevzdržna (Matulić 2010, 448–451).

Predstavnike novega ateizma lahko najdemo tudi v naši sosednji državi, Italiji. Tu je prisoten stalen razkol med katoliki in laično družbo. Med predstavnike novega ateizma lahko štejemo več avtorjev, ki zagovarjajo podobne ideje kot preostali novi ateisti drugje po svetu. Eden od takih je filozof in novinar Paolo Flores D'Arcais, ki je eden od najradikalnejših kritikov katoliške vere v Italiji. Tudi on je prišel do zaključka, da so vse religije lažnive in goljufive (Matulić 2010, 448–451).

Družba v ZDA se je v preteklem obdobju zelo kritično opredeljevala do tistih posameznikov, ki so se identificirali kot ateisti ali agnostiki. Vse več raziskav pa nakazuje, da Američani niso več tako religiozni, kot so bile njihove prejšnje generacije.

Določeni raziskovalci so mnenja, da raziskave ne predstavljajo pravega deleža nereligioznega prebivalstva, saj se veliko Američanov versko opredeli na podlagi družbene norme, ki jo predstavlja družba, v kateri posameznik prebiva. Popularnost novega ateizma pa opredeljujejo kot naveličanost tega, da so stalno v družbeni manjšini in zato spregledani in zapostavljeni.

5.4 Razumevanje pojava »novega ateizma« v postmoderni družbi

Znanost in napredek postmoderne družbe sta v zadnjem obdobju spremenila razumevanje religije v zahodnem svetu. Razvoj znanosti je povzročil razkol in močno nesoglasje med samo znanostjo in religijo. Giddens meni, da je ena od osnovnih značilnosti postmodernizma »institucionaliziran« radikalen dvom (Giddens 1991, 4).

Najbolj očiten znak, da je tematika novega ateizma nadvse zanimiva in popularna med javnostjo, je ogromna količina prodanih knjig njegovih avtorjev. Nagla in precej pogosta kritika njihovih del je povzročila še večjo prepoznavnost novih ateistov v javnosti. Gledano iz sociološke perspektive najbolj zanimiv vidik proučevanja novih ateistov niso njihove ideje, ki jih posredujejo javnosti, ampak predvsem to, kako te njihove ideje družba sprejema in razume.

V zadnjih dveh stoletjih so bila izdana številna knjižna dela, ki so vsebovala kritiko religije in zagovarjala ateizem, vendar praktično nobeno od njih ni doseglo takega prodajnega uspeha, kot so ga dosegla knjižna dela novih ateistov. Vzrokov za to je več. Najprej je potrebno razmisliti o vprašanju, ali so te nove knjige vsebinsko in slogovno toliko bolj kakovostne, kot so bile knjige s primerljivo vsebino pred tem, in ali je prav to eden od vzrokov njihovega velikega prodajnega uspeha. Vseeno to ne more biti edini razlog za tako veliko popularnost novega ateizma v družbi. Pravzaprav tudi v državah Zahodne Evrope pisci ateističnih del popolnoma neodvisno od angloameriških kolegov ravno tako doživljajo velik uspeh med javnostjo. To pomeni, da je presenetljiv uspeh novega ateizma vsaj delno mogoče razložiti v luči širšega družbenega in kulturnega konteksta modernega Zahoda (Bullivant 2010, 110). Za razumevanje pojava novega ateizma je potrebno razumeti splošno družbeno-religijsko situacijo v ZDA, kjer je pojav novega ateizma najbolj očiten, pomembno pa je tudi opredeliti specifične dejavnike, ki so pripomogli k temu, da je njihova podpora v javnosti tako visoka.

Za ZDA so značilne številne različne religije, veliko število vernikov in vpliv religije na politiko države. V zadnjih nekaj letih so se tu znatno povečale javne razprave na temo ateizma. Za razumevanje ateizma je potrebno tudi razumevanje družbenega položaja, ki ga imajo ateisti. V ZDA sicer vlada temeljna ustavna pravica do verske svobode, ki pravi, da ima vsakdo pravico do svobodne izbire svoje vere, pravico do zamenjave le-te, prav tako pa pravico, da je in živi brez nje. Novi ateisti so prepričani, da religija predstavlja grožnjo tem zakonsko določenim sekularnim zakonom. Kljub tem zakonom v mnogih kulturah omejujejo ateistične pravice, ki jih sicer omogoča zakon. Omejevanje teh pravic je prisotno tudi v ZDA, kjer religijsko prepričanje predstavlja pomemben del politične kulture. V ZDA so ateisti tako kulturno kot politično izločeni, saj velja predpostavka, da morajo politiki izkazovati svojo religijsko predanost kot del njihovih obveznosti do javnosti. Ta predpostavka velja ne glede na to, da ima ustava ZDA določbe o pravici svobodne izbire religije, ločevanje cerkve od države in pestro zgodovino sodnega izvajanja pravice do verske svobode (Gey 2007, 251). Kongres je namreč leta 1791 s 1. amandmajem k ustavi ZDA samemu sebi prepovedal vzpostavljanje državne religije in cerkve (Smrke 1996, 30). Poleg 1. amandmaja ločenost religije od države v ZDA ščitita še dva testa, in sicer Lemonov test in endorsement test. V ZDA je opazna stigmatizacija in diskriminacija ateistov, čeprav je po podatkih raziskave družbe Pew research center iz leta 2009 kar 59 % Američanov prepričanih, da te diskriminacije ni.

Pojav fenomena novega ateizma se največkrat razlaga z osebno motivacijo novih ateistov, ki je najpogosteje opredeljena z dvema pomembnima dejavnikoma. Prvi dejavnik je vpliv islamističnega terorizma, drugi pa vse večji vpliv kreacionizma in teorije »inteligentnega načrta« v ZDA (Bullivant 2010, 115).

Bolj zanimivo vprašanje, ki se tu pojavi, ni vprašanje osebne motivacije samih novih ateistov, ampak predvsem vprašanje, kaj bi bil lahko vzrok za njihovo izjemno popularnost med javnostjo. Že prej omenjena dejavnika se pojavita tudi v tem primeru, saj je družba v ZDA ravno tako pretresena in ogorčena nad terorističnimi napadi, ki se dogajajo po svetu. Nadalje, kreacionisti v ZDA pridobivajo moč v politiki in izobraževanju. Kljub trudu določenih posameznikov, da bi v javne šole uvedli teorijo kreacionizma, je ta uvedba precej neverjetna (Bullivant 2010, 115). V ZDA je po nekaterih raziskavah med znanstveniki 87 % takih, ki so sprejeli Darwinovo teorijo

evolucije kot popolnoma naraven proces, medtem ko je med ostalo javnostjo takih le 32 %. Da bi znanost ohranila čim večjo podporo med javnostjo, številne znanstvene organizacije ravnajo zelo previdno pri vprašanju religije. Nekatere organizacije so podale celo izjavo, da ni nobenih nasprotij med religijo in znanostjo ter da sta lahko krščanstvo in evolucija združljiva. Vseeno je tu znanost v nenehni bitki s konzervativnimi kristjani glede poučevanja evolucije in kreacionizma kot alternative teoriji evolucije. Do sedaj je spodletelo že kar nekaj prikritih poskusov vpeljave »znanosti kreacionizma« in njegove kasnejše različice »inteligentnega načrta« v šolski načrt javnih šol. Vse te zahteve so bile zavrnjene na podlagi tega, da so bile versko motivirane, kar pa je v nasprotju z določbo ustave ZDA. Naslednja stopnja istega boja pa je poskus, da se kreacionizem vseeno poučuje v razredih na podlagi pravice do »akademske svobode« predavateljev (Stenger 2010).

Čeprav sta to nedvomno najpomembnejša dejavnika za veliko popularnost in medijsko sprejetost novega ateizma, ne moreta biti edina dejavnika. Upravičeno se lahko domneva, da sta vzrok velike prodaje knjižnih del novih ateistov, med drugim, brezkompromisnost in socialni cinizem, ki ga avtorji v svojih knjižnih delih uporabljajo za opisovanje organiziranih religij. Tu je pomembno omeniti, da v ZDA vlada vsesplošno nezaupanje v vse vladajoče institucije (tudi v institucije organiziranih religij) (Bullivant 2010, 115–116).

Raziskave kažejo, da so ateisti v ZDA družbena skupina, ki ji Američani najmanj zaupajo. Marginalizacija ateistov je ena od motivacij novih ateistov, da tako »glasno« in javno izražajo ateistična prepričanja. Poleg tega posebej poudarjajo še moralnost ateistov, saj so prepričani, da so ateisti ravno toliko moralni, kot so moralni religiozni posamezniki. Iz istega razloga se lahko razloži tudi navdušenje, s katerim je nereligiozna manjšina v ZDA sprejela novi ateizem. Tu je pomembno omeniti podatek, da vsebina knjižnih del novih ateistov ni toliko negativna, kot se pogosto domneva, oziroma kot pogosto namigujejo sami naslovi teh knjig. Pravzaprav je njihova vsebina pogosto zelo konstruktivna (Bullivant 2010, 118–119).

Ena od možnih razlag, da so Američani še vedno tako nezaupljivi do ateistov, je napeto politično stanje hladne vojne, ki je trajalo od konca 2. svetovne vojne do razpada Sovjetske zveze leta 1990. Čeprav je od konca hladne vojne minilo že več kot 20 let, nezaupanje do ateistov še vedno ostaja, vseeno pa v sedanjem času »coming out« ateistov ni več družbeno nepredstavljiva opcija. Pravzaprav novi sovražnik Američanov,

islamski terorizem, sploh ni ateističen. Teroristični napad leta 2001 na World Trade Center je omogočil nastanek novega pojava, in sicer ameriškega »patriotskega« ateizma. Harris je prepričan, da je splošno religijsko verovanje (in ne manjšinska oblika islama) tisto, ki povzroča grozodejstva po vsem svetu. Globalni ateizem bi tako preprečil vsa grozodejstva verskih skrajnežev. Ameriški patriotski ateizem je, v kombinaciji z ostalimi že omenjenimi dejavniki, prav tako zelo verjeten razlog za nenavaden in hiter vzpon novega ateizma (Bullivant 2010, 119–120).

Kako se bo novi ateizem razvijal naprej, je nemogoče napovedati. Ko je govora o uspehu in popularnosti novih ateistov, je potrebno omeniti, da čeprav so knjige novih ateistov dobro prodajane, to še ne pomeni, da so novi ateisti s tem dosegli zastavljene cilje. Čeprav je bilo prodanih več milijonov izvodov njihovih del, to še ne pomeni, da je tudi več milijonov ljudi njihove knjige dejansko prebralo. Niti to ne pomeni, da so novi ateisti prepričali toliko posameznikov. Statistike kažejo, da je pravzaprav največji delež bralcev knjig novih ateistov, vernikov, ki jih zanima predvsem, kakšni so argumenti novih ateistov, njihovim trditvam pa ne sledijo (Bullivant 2010, 121).

Nadaljnega vpliva novega ateizma na družbo ni mogoče napovedati. Domneva pa se lahko, da bo le-ta s svojimi argumenti in popularnostjo med javnostjo povzročil porast števila posameznikov, ki se bodo opredelili kot neverujoči.

Vzroki za popularnost novega ateizma z vidika krščanskih kritikov

Nekateri krščanski kritiki so mnenja, da ni naključje, da se je novi ateizem prvič pojavil prav na ameriških tleh, saj naj bi se ravno tu pričel ponovni preporod religije, popularnost novega ateizma pa razumejo kot odziv določenih intelektualnih ateistov na nenavadno dejstvo, da se je religija v ZDA vrnila nazaj v družbo, namesto da bi počasi odmirala, kot je bilo pričakovati. Medtem se Aronson sprašuje, če se Američani niso mogoče v zadnjih nekaj letih naveličali religije, ki jih obdaja vse povsod, in pojav novega ateizma predstavlja kulturni signal konca dominacije desničarjev (Aronson 2007, 1).

Ramsay meni, da razlog krščanskih kritikov ni pravi razlog, saj so bile ateistične knjige, ki so napadale krščanstvo, v preteklosti že izdane, a nobena ni dosegla tako velike prodaje kot prav knjige novih ateistov. Poleg tega v ZDA večina bralcev teh knjig ne more biti ateistov, saj vse ameriške raziskave religij kažejo na to, da več kot 90 %

Američanov verjame v obstoj boga, medtem ko je tistih, ki se opredeljujejo za ateista, le 2 % celotne populacije. Četudi bi predpostavljali, da ateisti preberejo več knjig kot verni, izračuni pokažejo, da so še vedno kupci, ki so odgovorni za uspeh glavnih avtorjev novega ateizma v Ameriki, pretežno sestavljeni iz posameznikov, ki v obstoj boga verjamejo. Poleg tega pa po njegovem mnenju tudi teza, da je v ZDA prišlo do oživitve vere in da le-ta igra pomembnejšo vlogo v življenju povprečnega Američana, kot jo je imela pred petdesetimi leti, ne drži. Vseeno pa je ta teza velikokrat omenjena in ji veliko posameznikov verjame, čeprav je po mnenju Ramsayja, napačna (Ramsay 2010).

Glede na to, da Ramsay zavrne teorijo o preporodu religije, ki so jo posredovali krščanski kritiki, v odgovor na vprašanje o popularnosti in razcvetu novega ateizma ponudi dve novi opciji. Prvi možen odgovor je po njegovem mnenju polarizacija ameriške politične kulture, drugi pa že prej omenjeni vpliv 11. septembra na levičarsko usmerjene ameriške intelektualce.

Polarizacija ameriške politične kulture je po njegovem mnenju zelo očitno vidna. Pri mnogih verskih, družbenih in političnih vprašanjih je zrasla podpora za skrajne politične usmerjenosti, medtem ko je podpora za sredinske usmerjenosti padla. Teorija o tem, da je prišlo do preporoda religije, tako na nek način delno drži, saj naraščajo skrajne oblike religije, medtem ko se »center« krči. Gledano na celotno ameriško družbo pa pripadnost religiji vseeno upada. Krepek in izrecen ateizem je na splošno odgovor na ravno tako močno in izrecno religioznost. Danes je večina Američanov »verna na svoj način«. Trdijo, da verjamejo v obstoj boga, verskih obredov pa ne obiskujejo. Pojav ateizma jih ne skrbi. Pravzaprav imajo z ateisti pogosto podobna politična stališča in so mnenja, da so ateisti inteligentni posamezniki z zanimivimi idejami (Ramsay 2010).

Drugi vpliv, ki po Ramsayjevem mnenju vpliva na popularnost novega ateizma, je teroristični napad na ameriški World Trade Center v New Yorku 11. septembra 2001, v katerem je bilo ubitih več kot tri tisoč ljudi. Ameriški intelektualci so potrebovali zgodbo, ki bi opredelila 11. september 2001 in potrdila njihova domnevanja. Zgodba, ki opredeljuje 11. september, izenači muslimanske teroriste s predstavniki cerkve »New christian right« in oboje poimenuje kot »iste sovražnike«. Mnenje novih ateistov je, da so skrajne religije tiste, ki zagrašijo raznovrstne grozote, nevarna pa so tudi ostale »zmerne« religije, saj lahko zagotavljajo kritje za te skrajne oblike religij (Ramsey 2010).

Poleg že omenjenih vzrokov je k popularnosti novega ateizma med drugim prispevalo tudi močno nestrinjanje mnogih Američanov s politiko nekdanjega predsednika države Geoga W. Busha.

Novi ateisti s svojimi argumenti proti religiji navdihujejo številčne množice. Da je tematika novega ateizma danes zelo popularna, kaže tudi eno od novonastalih društev, ki se je oblikovalo leta 2010 v Kanadi in čigar člani so se poimenovali kot »New atheist movement«. Člani tega društva so predvsem študentje univerze Trent v provinci Ontario. Humanistično društvo se je v začetku oblikovalo kot alternativa drugim študentskim religijskim društvom, njihov cilj pa je širjenje znanstvenih idej, skepticizma, sekularizma in naturalističnega pogleda na svet.

Kritičen pogled novih ateistov na vpliv religije na družbo in politiko v ZDA

V ZDA ima religija še vedno močan vpliv na družbo in politične odločitve. Že samo javne polemike o različnih teorijah poučevanja v javnih šolah pokažejo tudi na problematiko sekularizacije v ZDA, torej na problem ločenosti države od religije. ZDA so v svojem načelu sekularna država, vseeno pa imajo desničarsko usmerjeni republikanci še vedno pomemben vpliv na odločitve o političnih vprašanjih.

Harris kritično oceni vlogo, ki jo imajo desničarsko usmerjeni kristjani (»Christian right«) na politiko v ZDA. Njihovi pogledi in predsodki vplivajo na številne politične odločitve državnega pomena. Problematične so predvsem teme, na katere imajo le-ti konzervativen pogled. To so teme, kot so raziskave izvornih celic zarodkov ter razvoj in preprečevanje širjenja bolezni AIDS v manj razvitih deželah (Harris 2004, 166–168). Po nekaterih raziskavah naj bi si več kot 70 % Američanov želelo za predsednika države nekoga, ki je zelo veren. Nestrinjanje s posameznikovimi verskimi prepričanji v družbi predstavlja tabu, zato so politične razprave o javnih vprašanjih pogosto oblikovane tako, da ustrezajo teokraciji (Harris 2004, 230). Harrison je mnenja, da je največji problem današnjega časa, ne le v ZDA, ampak povsod po svetu, nevednost. Le 28 % Američanov namreč verjame v evolucijo, 72 % jih verjame v angele, več kot 50 % Američanov pa ima negativno mnenje o neverujočih posameznikih (Harris 2004, 230).

Tu se pojavlja vprašanje, zakaj so ZDA, kljub temu da temeljijo na sekularnosti, vseeno ena najbolj vernih držav sveta. Teorij o tem je več. Dawkins meni, da je ena od možnih razlag ta, da je Amerika dežela priseljencev, ki so se »iztrgani iz stabilnega, udobnega

okolja razširjene družine v Evropi, oprijeli cerkve, ker jim je na tujih tleh nadomestek za družinske vezi« (Dawkins 2007, 50). Druga od možnih hipotez pa je, da ameriška religioznost pravzaprav izhaja ravno iz njene sekularnosti. Ravno iz razloga, ker so ZDA sekularna država, se je vera »sprevrгла v svobodno podjetništvo« (Dawkins 2007, 50). Čeprav Dawkins ni sociolog, predstavi svoj pogled na vzroke za visoko stopnjo religioznosti v ZDA. Vseeno je pomembno omeniti vsaj še eno razlago, ki je Dawkins ne omeni, in sicer, da ameriška tekmovalna družba v času kapitalizma potrebuje neko tolažilo, h kateremu se lahko posameznik zateče, ko je v negotovosti. To je eden od pomembnejših dejavnikov visoke religioznosti v modernem svetu, predvsem v ZDA.

Dawkins meni, da je kljub vsem znanstvenim in tehnološkim napredkom, ki so se zgodili v ZDA, vseeno ravno tu prisotna najbolj primitivna in zaostala oblika religije, ki jo poimenuje kot epidemijo. Mnenja je, da ZDA počasi tone nazaj v teokratsko »temačno obdobje«. Glede na visok delež visoko izobraženih Američanov tega za to okolje ni pričakoval. Vseeno je še vedno preveč tistih, po njegovem mnenju nevednih in neizobraženih, ki so se na predsedniških volitvah odločili za napačnega kandidata za predsednika države, to je za republikanca. Glede na tok zgodovine, ki potuje iz »temačne dobe« proti razsvetljenstvu, meni, da je tudi v ZDA to »temačno obdobje« le začasno in bo kmalu prišlo do preobrata. Meni, da je še vedno veliko upanja za prihodnost, Američane pa poziva naj ne obupajo, saj bo po njegovem mnenju to obdobje zelo hitro minilo (Dawkins 2005).

Dawkinsovo mnenje je, da bo znanost pripeljala družbo do stopnje, ko bo sama pričela razmišljati o bogu in podvomila v njegov obstoj, s pomočjo znanstvenih dokazov pa bodo dosegli spremembo v miselnosti posameznikov.

Pogled novih ateistov je, da je religija sila v ozadju, ki povzroča zlonamerna dejanja ekstremističnih skupin, prav tako kot tudi povzroča nerazumna dejanja mnogih političnih voditeljev. Delovanje na podlagi vere je pogosto delovanje, ki je v nasprotju z razumom. Mnenje novih ateistov je, da so taka delovanja nemoralna in nevarna za družbo, religijo in verovanje pa si razlagajo kot pomanjkanje empiričnih dokazov o neobstoju boga (Stenger 2010).

Ravno v tej točki se novi ateisti znajdejo v nasprotju z mnogimi drugimi ateisti, ki se religiji prilagodijo in ne oporekajo njenim (religijskim) prepričanjem, četudi so ta v nasprotju z znanostjo, ki je že dobro uveljavljena. Novi ateisti so mnenja, da bi morali nasprotovati temu nerazumnemu mišljenju, ki je posledica religijskega prepričanja. Po

njihovem mnenju pa ni potrebno nasprotovati le skrajnim oblikam verovanj, temveč tudi tistim zmernim, saj le-te pripomorejo k upravičevanju dejanj bolj ekstremnih dejavnosti. Nekateri ateisti strateško podpirajo religijo z namenom, da se obdrži podpora znanosti v javnosti, še posebej podpora evoluciji. Novi ateisti te cilje podpirajo in njihov namen ni odstraniti religije iz javnosti, vseeno pa se jim zdi dolgoročno bolj pomembno, da se borijo proti vsem oblikam nerazumnosti. Podpora znanosti v javnosti se namreč po vsej verjetnosti ne bo zmanjšala zaradi nekaj »glasnih« ateistov (Stenger 2010).

Novi ateisti ne le obsojajo vsako vrsto prepričanj in verovanj, ki ne temeljijo na znanstvenih dokazih, ampak obsojajo tudi spoštovanje, ki je prisotno do religije in do prepričanj, ki niso znanstveno obrazložena in dokazana. Ravno te skrajne oblike nasprotovanj religiji razlikujejo novi ateizem od ateizma predmoderne družbe. Prav te bistvene spremembe v razvoju so po mnenju novih ateistov rezultat resničnega napredka postmoderne, visoko izobražene družbe. Opazen pa je tudi bistven premik proti sekularni humanistični družbi. Premik, ki ga bolj vodi znanstveni razvoj kakor tradicionalne verske vrednote, ki sicer zagotavljajo mir.

5.5 Bog kot zabloda in Bog ni velik – primerjava teorij in pogledov začetnikov gibanja »novega ateizma« Richarda Dawkinsa in Christopherja Hitchensa

5.5.1 Bog kot zabloda

Prvo delo novega ateizma, ki je prevedeno tudi v slovenski jezik, je delo Richarda Dawkinsa z naslovom Bog kot zabloda. V tem delu Dawkins poskuša predstaviti tezo, da je religija škodljiva in odvečna. »Ne napadam nobene konkretne različice boga ali bogov. Tu napadam boga, vse bogove po vrsti, vse, vse kar je nadnaravno, ne glede na to, kje in kdaj so si ljudje to izmislili ali si še bodo« (Dawkins 2007, 47). Postavi hipotezo, da bog ne obstaja, in jo poskuša z znanstvenimi argumenti potrditi. Njegovo stališče je, da bog skoraj gotovo ne obstaja, vendar kot znanstvenik prizna, da njegovega obstoja ne more popolnoma ovreči in zato dopusti majhno verjetnost, da bog vseeno obstaja. Zagovarja tezo, da »vsak ustvarjalni razum, ki je dovolj kompleksen, da lahko karkoli načrtuje, lahko nastane in obstaja samo kot končni produkt dolgega procesa

postopne evolucije« (Dawkins 2007, 42). Ovrže teistično predstavo o nastanku sveta in življenja, kot jo predstavljajo kreacionisti. Po njegovem mnenju je edini razlog za naš obstoj evolucija in naravna selekcija.

Njegovi glavni argumenti, da bog skoraj gotovo ne obstaja, so:

1. Skozi stoletja je bil eden največjih izzivov, pred katere je bil postavljen človekov razum, razlaga pojava vtisa, da je kompleksno, neverjetno vesolje načrtovano.

2. Samoumevno je, da si videz načrtovanosti sprva razlagamo z dejanskim obstojem načrta. Kadar imamo opravka z izdelkom človekovih rok, kakršen je ura, je njegov načrtovalec res inteligen ten tvorec. Zato nas zamika, da bi isti način razmišljanja prenesli na oko ali perut, pajka ali človeka.

3. Ta skušnjava nas zavede v zmoto, saj nas hipoteza o načrtovalcu pri priči postavi pred težje vprašanje: kdo je napravil načrte za načrtovalca? Naš izhodiščni problem je razlaga statistične neverjetnosti. Rešitev očitno ni v tem, da predpostavimo obstoj nečesa še manj verjetnega. To, kar potrebujemo, je »verižni montažni trak«, ne »nebeško škripčevje«, saj lahko le montažni trak postopoma in prepričljivo pripelje do razvoja preprostih oblik v sicer neverjetno kompleksne oblike.

4. Najdomiselnejši in najučinkovitejši montažni trak, kar smo jih odkrili do danes, je Darwinova evolucija po poti naravnega izbora. Darwin in njegovi nasledniki so nam pokazali, kako so se živa bitja kljub svoji spektakularni statistični neverjetnosti in navidezni načrtovanosti lahko počasi, po stopnjah razvila iz preprostih začetkov.

5. V fiziki za zdaj še ne poznamo primerljivega verižnega montažnega traku. [...]

6. Nikakor ne kaže opustiti upanja, da bomo tudi znotraj fizike odkrili dober montažni trak, enako učinkovit, kot je darvinizem v biologiji. A celo v nenavzočnosti vsestransko zadovoljivih trakov, ki bi bili primerljivi z biološkimi, so razmeroma šibki montažni trakovi, s katerimi razpolagamo zdaj, ob podpori antropičnega načela očitno boljši od hipoteze o nebeškem škripčevju oziroma inteligentnem načrtovalcu, saj ta izpodkoplje samo sebe (Dawkins 170–171).

Dawkins na podlagi teh argumentov poda sklep, da je hipoteza o bogu ne le skoraj nemogoča, ampak celo nevzdržna.

V nadaljevanju predstavi tudi argumente, ki naj bi govorili v prid božjemu obstoju, in jih kritično obrazloži. Ti argumenti se delijo na dve kategoriji. Prvi *a posteriori* argumenti se opirajo na opazovanje sveta, medtem ko se drugi *a priori* argumenti, opirajo le na »modrovanje iz naslonjača« (Dawkins 2007, 90). Zavrne tako *a posteriori* »dokaze« Tomaža Akvinskega kot tudi vse ostale različne argumente, tudi argumente Svetega pisma. Dawkins zavrne celotno Staro zavezo Svetega pisma in predstavi grozote, ki so opisane v njej. Evangelije Nove zaveze pa poimenuje kot »starodavno fikcijo« (Dawkins 2007, 107).

Predstavi tudi korenine vere in morale in se sprašuje, zakaj smo dobri. Njegovo mnenje je, da ima posameznikov moralni čut darvinistično poreklo in je tako starejši od religije. Njegova domneva je, da ateisti niso nič manj moralni kot tisti posamezniki, ki se imajo za verne. Svoj argument poskuša potrditi z izsledki znanstvene študije Hauserja in Singerja, ki so pokazali, da »med moralnimi sodbami verujočih in ateistov ni statistično pomembnih razlik« (Dawkins 2007, 239). V povezavi z moralnim čutom in altruizmom se tu zastavi tudi vprašanje, če ni boga, zakaj smo dobri? Dawkins na to vprašanje izzivalno odgovori z vprašanjem: »Bi mi res radi povedali, da poskušate biti dobri zgolj zato, da bi bili deležni božjega priznanja in plačila, ali zato, da bi se izognili božjemu neodobravanju in kazni?« (Dawkins 2007, 239) in nadaljuje, da to ni morala, temveč prilizovanje in hinavščina.

Friedrich Nietzsche je prav tako kot kasneje Dawkins podal svoje mnenje, da sta glavna razloga za posameznikovo verovanje v boga predvsem obljuba zadovoljstva v obliki nebes oziroma v nasprotnem primeru pekel, ki s sabo prinese strah in bolečino (Smith 2000, 50).

Dawkins kritično predstavi tudi probleme, ki jih po njegovem mnenju povzroča religija oziroma so posledica religioznosti posameznikov v družbi. Pri tem ne pokaže le na negativne posledice fundamentalističnih religij, kot sta nasilje in nestrpnost do drugih, ampak pokaže tudi na tiste »zmerne« religije, ki so ravno tako škodljive, saj od svojih vernikov pričakujejo brezpogojno sprejemanje svojega nauka. »Najpogubnejše dejstvo je, da otroke učimo, kako je vera sama po sebi krepost. Vera je zlo prav zato, ker ne zahteva upravičevanja niti ne dopušča razprave. Če učimo otroke naj slepo verujejo v to

in ono, jih – ob navzočnosti drugih dejavnikov, do katerih ni težko priti – s tem vzgajamo v potencialno smrtonosno orožje prihodnjih džihadov ali križarskih vojn« (Dawkins 2007, 320).

5.5.2 Bog ni velik

Bog ni velik – kako religija vse zastrupi je še ena od temeljnih del novih ateistov, ki predstavlja argumente proti religiji. Avtor, provokativni Christopher Hitchens, sam sebe ne opisuje kot ateista, ampak pravzaprav bolj kot antiteista. Hitchens tako v javnost ponovno vnese pojem antiteizem. Le-ta na religijo gleda kot na škodljiv sistem, ki ga je proizvedel človek. Hitchens organizirano religijo opisuje kot »nasilno, nerazumno, nestrpno, povezano z rasizmom in s tribalizmom, predano nevednosti in sovražno svobodi mišljenja, zaničljivo do žensk in nasilno do otrok« (Hitchens 2010, 70).

Glede opisa samega sebe in svojih somišljenikov pa poda naslednje mnenje: »Naše verovanje ni verovanje. Naša načela niso vera. Ne zanašamo se izključno na znanost in razum, saj sta nujna, ne pa tudi zadostna dejavnika, vendar smo nezaupljivi do vsega, kar je v protislovju z znanostjo ali skregano z razumom« (Hitchens 2010, 14). Hitchens doda še, da se novi ateisti med sabo sicer o marsičem ne strinjajo, a vseeno spoštujejo svobodno mišljenje in iskanje novih idej.

Njegova kritika religije je zelo ostra, čeprav pravi da »najbolj blaga kritika, je hkrati najbolj radikalna in uničujoča. Religijo je ustvaril človek. Niti ljudje, ki so jo ustvarili, se ne strinjajo o tem, kaj so njihovi preroki, odrešeniki in guruji dejansko rekli in storili. Še manj nam lahko povedo o "pomenu" kasnejšega razvoja in odkritij, ki so jih religije v času svojih začetkov prikrivale ali obsojale. Toda verniki še vedno trdijo, da vedo vse!« (Hitchens 2010, 20). Verniki po Hitchensovem mnenju mislijo, da vedo vse. Ne samo da marsikaj vedo, ampak da vedo prav vse. Vedo, da obstaja bog, vedo, kaj bog zahteva od družbe in podobno. Hitchens je tako prepričan, da so verniki naduti, verovanje pa označi za neumnost, ki bo počasi, ampak res počasi, a zagotovo zamrla. Vse religijske trditve pa označi kot napačne.

Čeprav so novi ateisti mnenja, da religija »vse zastrupi«, da je škodljiva in bi bilo potrebno zmanjšati njen vpliv na družbo, Hitchens prizna, da »prav zato, ker smo bitja, ki se še vedno razvijajo, je religijsko verovanje neodpravljivo. Izumrlo ne bo nikoli, vsaj dokler ne prerastemo strahov pred smrtjo, temo, neznanim ter drugega pred drugim. Zato ga ne bi prepovedal, četudi bi ga mogel« (Hitchens 2010, 22).

Religija, poleg tega da ogroža civilizacijo, v nevarnost spravlja tudi preživetje človeštva. Hitchens, ki je kot vojni dopisnik veliko potoval po vojnih območjih, predstavi, kako po njegovem mnenju religija ubija. Z »Religija ubija« je naslovil tudi enega od svojih poglavij, kjer je predstavil človeško manipulacijo z religijo in grozote, povzročene v imenu boga.

Tudi Hitchens se prav tako kot Dawkins v delu *Bog kot zabloda* sprašuje, če se ljudje zaradi religije lepše obnašajo. Preveriti želi, ali je res religija tista, ki pripomore k bolj moralnem obnašanju posameznika. Hitchens je prepričan, da sta etika in morala od vere popolnoma neodvisni in ju iz nje ni mogoče izpeljati. Meni, da se »k trditvi, da religijsko verovanje ljudi poboljšuje ali da pomaga civilizirati družbo, ljudje ponavadi zatečejo, kadar jim zmanjka drugih argumentov« (Hitchens 2010, 209). Pomembno se mu zdi poudariti tudi, da »vernikovo krepostno vedenje ni dokaz – pravzaprav ni niti pokazatelj – resničnosti njegovih verovanj« (Hitchens 2010, 210). Njegova ugotovitev je, da se posameznik zaradi religije ne obnaša nič bolj moralno ali velikodušno. Med verniki tako lahko najdemo posameznike, katerih obnašanje je moralno, kot tudi tiste, ki jim je tako obnašanje popolnoma tuje.

Hitchens je prepričan, da je religija nemoralna. »V precej pogledih religija ni le amoralna, temveč je naravnost nemoralna. In teh napak in zločinov ne najdemo v obnašanju njenih privržencev (to utegne biti včasih vzorno), pač pa v njenih izvornih postavkah« (Hitchens 2010, 233). To so postavke kot: pokora, obljuba raznih nagrad in večnih kazni, krvno žrtvovanje in podobno.

Hitchens svoje argumente utemeljuje s preverljivimi zgodovinskimi dejstvi. Pogosto je njegovo pisanje precej sarkastično. Njegovo mnenje o religiji je, da je umetno proizvedena, zato hipoteze, da bog ne obstaja, niti ne poskuša dokazati.

Družba religije ne potrebuje več, vsaj ne v takšnem obsegu. Prišel je čas za znanost in napredek. »Potrebujemo obnovljeno razsvetljenstvo, utemeljeno na predpostavki, da se preučevanje človeštva, če je pravilno, posveča moškim in ženskam« (Hitchens 2010, 319).

5.6 Kritika »novega ateizma«

Odziv na pojav gibanja novega ateizma je zelo raznolik. Samoumevno je, da je poleg njegovih podpornikov in pozitivnih mnenj, deležen tudi mnogih graj in kritik. Splošno gledano je na eni strani skupina nevernih, ki nove ateiste spodbuja in pozdravlja spremembe, ki jih le-ti prinašajo, na drugi strani pa je seveda skupina vernikov, ki so mnenja, da se novi ateisti motijo in zato njihove ideje kritizirajo. Največja kritika leti na to, da pri novem ateizmu pravzaprav ne gre za nič posebno novega. Nič, kar ne bi pred tem predstavili že ateisti, skeptiki in drugi kritiki religije. Skepticizem in kritika religije in boga je pravzaprav prisotna že toliko časa, kolikor časa obstaja religija, torej vse od njenega začetka dalje.

Dejstvo je, da so novi ateisti visoko izobraženi posamezniki, vseeno pa je opazno, da niso dobri poznavalci religije. Ne uporabljajo strokovnih izrazov in ne kažejo nobenega razumevanja za različne teorije in izvore religije.

Eller je mnenja, da novi ateisti pri navajanju svojih argumentov in mnenj proti religiji »trpijo« za istim sindromom, kot je »trpel« ateizem do sedaj. Za bistvo religije namreč vedno vzamejo lokalni teizem (Eller 2010, 15). Novi ateisti se ne ukvarjajo z religijo, ampak se ukvarjajo predvsem s trenutno »aktualnimi« koncepti boga, nikoli pa z drugimi božanstvi, višjimi silami in podobno.

Pogosta, sicer nekoliko provokativna, kritika novih ateistov je, da so pravzaprav sami neke vrste verniki, ki želijo s svojimi argumenti prepričati celotno populacijo, tako vernikov kot nevernikov, v pravilnost svojih izjav. Nekateri nove ateiste zato poimenujejo kot »sekularne fundamentaliste« (Gray 2008). Prepričani so, da je ateistični pogled na svet v vsakem primeru boljši kot pogled religioznih posameznikov. S svojimi »glasnimi« argumenti in napadi na religijo tako postajajo podobni verskim fundamentalistom. Religije ne smatrajo le za napačne, ampak kot grožnjo civilizaciji.

Ravno tako kot novi ateisti predstavljajo provokativna in drzna stališča do religij na eni strani, na drugi strani teisti temu ostro nasprotujejo in se ne strinjajo z njihovimi argumenti.

Chris Hedges, avtor knjige *I don't believe in atheists* iz leta 2008, je na primer mnenja, da so novi ateisti ravno toliko nevarni, kot so nevarni verski fundamentalisti, ki jih le-ti v največji meri napadajo in kritizirajo in zaradi katerih se je po njegovem mnenju novi

ateizem pravzaprav pojavil. Novi ateisti predstavljajo grožnjo predvsem ameriškemu narodu, saj s svojimi deli žalijo verska čustva, kar lahko priključijo povračilne ukrepe in povzroči številna grozovita dejanja (Hedges 2008).

Hedgesovo mnenje je, da so novi ateisti popolnoma nemoralni in brez moralnega kodeksa. Njihovo poznavanje religije je nepopolno, pravzaprav o njej ne vedo nič. Njihova ateistična dela pa so le nekakšna predstava in posledica njihove želje, da nekemu nasprotujejo.

Do novih ateistov niso kritični le tisti konzervativni posamezniki, teisti, ki verjamejo v obstoj boga, ampak tudi nekateri, ki so tudi sami ateisti. Britanski filozof in ateist Julian Baggini je mnenja, da je gibanje novega ateizma destruktivno. Prepričan je, da novi ateisti ateizem in religijo razumejo napačno. Po njegovem mnenju je njihov antiteizem korak nazaj, saj le-ta »podkrepi misel, da je tisto, v kar verjamem, mit, da je ateist brez škofa, po katerem udriha, kot riba brez vode. Oziroma še slabše, da ateisti potrebujejo sovražnika za izoblikovanje svoje identitete« (Baggini 2009). Ena od značilnosti ateizma je, da se zavzema za ustrezno uporabo razuma in dokazov. Da bi dosegli visok intelektualni nivo, je pomembno prepoznati meje razuma, pri čemer se je potrebno zavedati, da ateizem ne vpliva na te meje. Novi ateizem predpostavlja, da je razum na njegovi strani, in s svojim govorjenjem o »čarovnijah« in »zablodah« poskuša predstaviti, da so tisti posamezniki, ki niso ateisti, nerazumni oziroma neumni (Baggini 2009).

Večina novih ateistov napačno razume religijo. Napačen je njihov pretiran poudarek na zastareli metafiziki religije, na verovanju v osebne bogove, čudeže in duše, četudi večina vernikov dejansko v njih verjame. Religija ni le metafizika, ampak je mnogo več. Religija na primer lahko predstavlja tudi življenje v moralnih skupnostih, vzgojo določenih vrednot, kot sta hvaležnost in skromnost in tako dalje (Baggini 2009). Baggini je mnenja, da so religijske prakse pač bolj pomembne kot zgodbe, ki jih religija pripoveduje, četudi verni v njih verjamejo.

Poleg tega je novi ateizem ustvaril ozračje, ki ateizmu preprečuje pot do uspeha. Posameznik, ki sedaj pomisli na pojem ateizem, namreč najprej vidi le može, ki vse odgovore na vprašanja iščejo v znanosti, ki imajo zaničevalen odnos do vere in so ne glede na vse prepričani v pravilnost svojih trditev (Baggini 2009).

Baggini je prepričan, da so »korenine ateizma« trezna in skromna ocena razuma in dokazov ki nas vodijo. To pomeni, da religija ni naš pravi sovražnik, ampak vsak sistem

verovanja, ki ne upošteva mej razuma v našem razmišljanju« (Baggini 2009). Zatem nadaljuje, »zaradi tega želim sodelovati s premišljenimi in inteligentnimi verniki ter osamiti skrajneže. Če smatramo vse religije kot negativne, tega razumnega sodelovanja ni mogoče doseči. Namesto tega bomo verjetno videli, da se zmerni verniki združijo z fundamentalisti in uprejo temu, kar vidijo kot grožnjo njihovih verskih prepričanj« (Baggini 2009).

Vse to so razlogi, zakaj Baggini ni navdušen nad nagovori novih ateistov javnosti, saj zato družba na podlagi takih izjav dojema vse ateiste enako.

Da se veliko ateistov ne strinja z načeli novega ateizma, je pokazal tudi ateistični filozof Michael Ruse, ki je izjavil, da mu je ob prebiranju Dawkinsove knjige Bog kot zabloda pravzaprav nerodno, da je tudi sam ateist (njegova izjava je objavljena na naslovnici knjige Alistra McGratha, *The Dawkins delusion*).

Kljub vsem kritikam pa je Gregory R. Peterson prepričan, da se gibanja novega ateizma ne sme opustiti, vsaj ne v celoti. Zanimivo in vredno razmisleka je že samo dejstvo, kako dobro so prodajane knjige, ki promovirajo ateizem in napadajo religijo. Vprašanje, ki se tu pojavi, je, zakaj je družba nenadoma tako zainteresirana za branje takšnih knjig. Najverjetnejši odgovor je, da so se te knjige pojavile ravno v času, ko »med javnostjo v luči grozljivih napadov tako v ZDA kot v Evropi vlada veliko nezadovoljstvo glede verskega fundamentalizma kot tudi nezadovoljstvo s skoraj desetletno vladavino republikancev v ameriški politiki« (Peterson 2007, 804).

Čeprav se tudi Peterson strinja, da se marsikatero argumente novih ateistov lahko zavrne, pa so po njegovem mnenju vsaj trije razlogi, zakaj se gibanja novega ateizma ne bi smelo popolnoma ovreči. Eno od vprašanj, ki bi jih bilo treba raziskati iz objektivnega stališča, je, ali je versko nasilje, kot ga opisujejo novi ateisti, res posledica religije ali pa je to nasilje ljudem že v naravi. Nekateri novi ateisti poskušajo versko nasilje povezati z različnimi teorijami. Dawkins se na primer naslanja na evlucijsko nagnjenje otrok k okrutnosti, medtem ko je Dennettova hipoteza ta, da je religijska predanost neke vrste rezultat našega uma, ki se kaže kot romantična predanost do religije.

Znanost o religiji bi morala biti deležna večje kritike, kot jo je deležna sedaj. Prav tako pa bi morala biti tudi religija bolj dovzetna za sprejemanje in dojemanje drugih mnenj. Pri vsem skupaj pa moramo biti pazljivi na dejstvo, da znanost o religiji predstavlja

pomemben del pri raziskovanju bistvenega vprašanja, zakaj religija pravzaprav je, zakaj sploh obstaja.

Zadnji razlog temelji na pogledu razmerja med religijo in moralo. Ateisti so v javnosti pogosto označeni kot nemoralni. Novi ateisti to tezo spodbijajo in trdijo, da ateiste za nemoralne označujejo le teisti. Potrebno je gledati širše, z vidika celotnega sveta. Pomembno je, da se razišče naravo moralnih pojavov v različnih etničnih skupnostih, saj ima vsaka skupnost različen pogled na svet in različno definicijo moralnosti. Znanost lahko veliko prispeva tako k že dobro priznanemu delu o evoluciji in altruizmu kot tudi k bolj sodobnim področjem, kot je nevroekonomija (Peterson 2007).

Branje literature novega ateizma včasih da »občutek branja znanstveno religioznega učnega gradiva, ki je prezrcaljen skozi zabavno ogledalo« (Peterson 2007, 805). Literatura novih ateistov je sicer znanstvena, a s pridihom akademsko neprimerne retorike. Področje raziskovanja znanosti in religije ima sedaj dobro organizirano skupnost novih učenjakov, novih ateistov, ki imajo verjetno prvič skupno mnenje (Peterson 2007, 805).

Novi ateisti so s svojimi deli pogosto deležni številnih kritik, vseeno pa imajo tudi precej podpornikov. Glede na ogromno prodajo njihovih knjig in na veliko številčnost bralcev imajo možnost, da vplivajo na razumevanje pojma ateizem tako med religioznimi posamezniki kot tudi med ateisti samimi. Vseeno pa nobenemu od novih ateistov ni uspelo vzpostaviti enotne definicije in identitete ateista. Vsi kreirajo podobo ateista po svojih merilih in prepričanjih, brez podrobne strokovne razlage in brez znanstvene družbene podlage.

Gibanje novega ateizma se poskuša razvijati naprej. Predstavniki uživajo v medijski popularnosti njihovega gibanja, dela, ki jih pišejo, so pisana predvsem za masovno populacijo družbe. Prostor pa poskušajo dati njihovim novim, mlajšim pripadnikom.

6 ZAKLJUČEK

Pojav ateizma sega daleč v zgodovino. Star je vsaj toliko, kot je stara religija. Definicije ateizma so zelo raznolike, njegova razlaga pa je zelo zapletena. Predvsem je pomembno razlikovanje med osnovnimi pojmi, povezanimi z ateizmom. Pogosto se namreč zamenjujejo nereligioznost, neverovanje in ateizem. Neverovanje je najširši pojem, medtem ko je nereligioznost del neverovanja, ateizem pa oblika nereligioznosti. To je le neka osnovna opredelitev, iz katere lahko izhajamo.

Podoba in razumevanje koncepta boga sta se skozi zgodovino zelo spreminjala. Z rojstvom modernizma in prehodom Zahodne Evrope v obdobje modernosti se spremeni tudi pomen pojma ateizem. Moderni ateizem se je pojavil v obdobju razsvetljenstva, predvsem kot posledica napredka v razumu in znanosti. V tem obdobju se pogled na svet radikalno spremeni. Ateizem, ki se je v začetku svojega obstoja uporabljal bolj kot obtožba, se sedaj uporablja kot opis posameznikovega lastnega prepričanja. Prične se novo obdobje napredka in znanosti, ki s francosko revolucijo povzroči uveljavitev novih načel, kot sta svoboda in enakost. To obdobje predstavlja pomembno vlogo v razvoju zahodne družbe, saj pripomore k uveljavitvi načel, ki so še danes pomembna za oblikovanje demokratične družbe. Prične se tudi kritično ukvarjanje z religijsko tradicijo, svobodo govora in tiska, pojavi se večja dostopnost ateistične literature. Vse to so vzroki, da se je ateizem pričel hitro širiti v družbi.

Čeprav je ateizem v sedanjem času zelo razširjen družben pojav, ga katoliška Cerkev, ki je ena od največjih organiziranih verskih institucij na svetu, še vedno vidi kot enega od nevarnosti sodobnega sveta. Katekizem katoliške Cerkve ga navaja celo kot najresnobnejše dejstvo sedanjega časa, papež pa ga javno ostro obsodi. Poleg ateistov in vernikov drugih religij ima papež negativen pogled tudi na tiste posameznike, ki imajo bolj znanstvene in moderne poglede na religijo.

Odnos katoliške vere kot del krščanske religije, ki predstavlja največjo svetovno religijo, do ateizma, predvsem pa prevladujoče družbene norme, ki ateizmu v večini niso naklonjene, so vzrok, da se mnogi posamezniki javno ne opredelijo za ateista. To in različna interpretacija pojma ateizem v različnih družbenih okoljih sta vzrok, da je njegov delež v svetu zelo težko oceniti. Tudi pridobljeni podatki javnomnenjskih

raziskav niso vedno zanesljivi, saj so lahko narobe interpretirani ali pa že same raziskave temeljijo na nezanesljivih metodah.

Po podatkih raziskave World value survey so najbolj ateistične evropske države Češka, Nemčija, Francija ter skandinavske države. Po podatkih Eurostata iz leta 2005 je 18 % prebivalcev Evropske unije neverujočih. V Sloveniji je po isti raziskavi neverujočih 16 %, medtem ko so podatki raziskave WVS iz leta 1999 pokazali, da je bil delež ateistov v Sloveniji 34,8 %. Zanimivi so tudi podatki za ZDA, ki so ena od najbolj vernih držav sveta, religija pa ima vseeno še vedno velik vpliv na politično in družbeno življenje Američanov. Po raziskavi iz leta 2010, ki jo je opravil Pew research center, 91 % Američanov verjame v obstoj boga oziroma božanstva, medtem ko v njihov obstoj ne verjame le 6 %.

Kot reakcija na velik vpliv, ki ga ima religija na družbeno življenje in politično odločanje v ZDA, ter kot odziv proti širjenju skrajnih religijskih gibanj se je prav v ZDA prvič pojavilo novo gibanje, ki je temu vplivu nasprotovalo in ki so ga poimenovali kot novi ateizem.

Novi ateisti postajajo v družbi vse bolj prepoznavni. Njihovi predstavniki ne le da ne verujejo v obstoj boga, ampak gredo še korak naprej. Ostro napadejo temelje religije in poskušajo prepričati množice, da je religijski vpliv zanje škodljiv. S svojim vnetim dokazovanjem, da bog ne obstaja, pokažejo svoje mnenje in močno nestrinjanje z religijo. Prepričani so, da religija vrača družbo nazaj v začetke človeškega razvoja.

Brez dvoma so novi ateisti z Dawkinsom na čelu znatno pripomogli k veliki pozornosti, ki ga ima trenutno ateizem v širši javnosti. Ponovno se pojavljajo vprašanja, kot so ali bog obstaja, zakaj verjeti v boga in podobno.

Četudi so predstavniki novih ateistov visoko izobraženi posamezniki, vseeno niso dobri poznavalci religije. Ne kažejo tudi nobenega razumevanja za različne teorije in izvore religije. Za razumevanje ateizma je potrebno razumevanje izvora religije, za kar pa novi ateisti nimajo posluha.

Kritiki so mnenja, da pri novem ateizmu pravzaprav ne gre za nič posebno novega. Nova je predvsem medijska popularnost, ki so jo deležni in v njej neskončno uživajo. Branje njihovih del daje občutek, da so njihovi argumenti in stališča prirejeni za širše množice ravno iz razloga popularnosti. Njihova dela niso strokovna, izogibajo se težkim strokovnim izrazom in ne poskušajo opredeliti religije s strokovnega stališča.

Novi ateisti so pridobili pozornost množice. S svojimi javnimi nastopi so povzročili, da je kritika religije v javnosti postala bolj družbeno sprejemljiva, kot je bila pred tem. Povzročili so tudi, da javnost sedaj na ateizem gleda drugače. Nekateri njihovi kritiki so prepričani, da novi ateisti »ustvarjajo ozračje, ki ateizmu preprečuje pot do uspeha« (Baggini 2009), nekaterim je ob prebiranju njihovih del celo nerodno, da so tudi sami ateisti. Novi ateizem ima kljub temu, da je deležen številnih kritik, precej podpornikov in somišljenikov in se poskuša razvijati naprej.

Vprašanje, ki se tu zastavlja, je, kakšna bo prihodnost ateizma. Nekateri trdijo, da je čas religije mimo, da bo ateizem postal prevladujoč pogled na svet, medtem ko drugi trdijo, da zanj ni prihodnosti, da prihaja preporod religije in da je bil poskus novih ateistov zadnje dejanje dokazovanja, da bog ne obstaja. Prihodnosti ni mogoče napovedati, resnica pa je verjetno nekje vmes.

7 LITERATURA

- *American religious identification survey*. Dostopno prek: <http://www.americanreligionsurvey-aris.org/> (14. marec 2011).
- Aronson, Ronald. 2007. The new atheists. *The Nation*, 25. junij. Dostopno prek: <http://www.thenation.com/article/new-atheists> (17. marec 2011).
- Baggini, Julian. 2003. *Atheism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2009. The new atheist movement is destructive. *Fritanke.no*, 19. marec. Dostopno prek: http://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=8484 (16. maj 2011).
- Beith-Hallahmi, Benjamin. 2007. Atheists: A psychological profile. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 300–317. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bullivant, Stephen. 2010. The new atheism and sociology: Why here? Why now? What next? V *Religion and the new atheism: a critical appraisal*, ur. Amarnath Amarasingam, 109–124. Leiden; Boston: Brill.
- Campbell, Colin. 1971. *Toward a sociology of irreligion*. London: Macmillan.
- Chadwick, Owen. 1993. *The secularization of the European mind in the nineteenth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dawkins, Richard. 2005. The Atheist. *Salon*, 30. april. Dostopno prek: <http://www.salon.com/news/feature/2005/04/30/dawkins/index.html> (22. marec 2011).
- --- 2007. *Bog kot zabloda*. Ljubljana: Modrijan.
- DeLashmutt, Michael W. 2009. Delusions and dark materials: New atheism as naive atheism and its challenge to theological education. *The Expository Times* 120 (12). Dostopno prek <http://ext.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/120/12/586.full.pdf+html> (8. marec 2011).
- *Dnevnik*. 2007. Papež: Sodobni ateizem je nevarnejši od preteklega, 4. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/220995/> (5. februar 2011).

- Dolenc, Sašo. 2006. *Darwinova nevarna ideja in druge zgodbe o vesoljih, ljudeh in molekulah*. Ljubljana: Studia humanitatis: Kvarkadabra – društvo za tolmačenje znanosti.
- Dugandžija, Nikola. 1995. *Ateizam*. Zagreb: Magister.
- Eller, Jack David. 2010. What is atheism? V *Atheism and secularity*, ur. Phill Zuckerman, 1–18. Santa Barbara; California: ABC-CLIO, LLC.
- Eurostat. 2005. *Eurobarometer – Social values, science and technology*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf (11. marec 2011).
- Flere, Sergej in Marko Kerševan. 1995. *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Gey, G. Steven. 2007. Atheism and the freedom of religion. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 250–266. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gray, John. 2008. The atheist delusion. *The Guardian*, 15. marec. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/books/2008/mar/15/society> (13. maj 2011).
- Hall, S. Stephen. 2005. Darwin's rottweiler. *Discover* 26 (09). Dostopno prek: <http://discovermagazine.com/2005/sep/darwins-rottweiler> (14. april 2011).
- Harris, Sam. 2004. *The end of faith: religion, terror, and the future of reason*. London; New York: W.W. Norton & company.
- Hedges, Chris. 2008. I don't believe in atheists. *Salon*, 13. marec. Dostopno prek: http://www.salon.com/books/int/2008/03/13/chris_hedges (13. maj 2011).
- Hitchens, Christopher. 2010. *Bog ni velik: kako religija vse zastrupi*. Bled: Produkcijaska hiša RED, Zavod za užitke branja.
- Hyman, Gavin. 2007. Atheism in modern history. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 27–45. Cambridge: Cambridge University Press.
- --- 2010. *A short history of atheism*. London; New York: I.B. Tauris&Co Ltd.
- Huxley, Thomas Henry. 1992. *Agnosticism and Christianity, and other essays*. New York: Buffalo.
- *Katekizem katoliške Cerkve*. 1993. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

- Kerševan, Marko. 1967. *Religija in sodobni človek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- --- 1989. *Religija in slovenska kultura: ljudska civilna religija in ateizem v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani: Partizanska knjiga.
- Matulić, Tonči. 2010. Pojava i značenje novog ateizma. Je li posredi stvarna provokacija vjeri i teologiji? *Crkva u svijetu* 45 (4): 438–466.
- Peterson R., Gregory. 2007. Why the new atheism shouldn't be (completely) dismissed. *Zygon: journal of religion & science* 42 (4). Dostopno prek: http://www.zygonjournal.org/12_07_2.pdf (17. maj 2011).
- *Pew research center*. Dostopno prek: <http://people-press.org/> (21. junij 2011).
- Ramsay Steele, David. 2010. Is God coming or going? *Philosophy now* (78). Dostopno prek: http://www.philosophynow.org/issue78/Is_God_Coming_or_Going (24. marec 2011).
- Rode, Franc. 1977. *Uvod v moderni ateizem*. Tinje: Dom prosvete v Tinjah.
- --- 1997. *Cerkev, narodi in demokracija*. Celje: Mohorjeva družba.
- Smith, H. George. 2000. *Why atheism?* New York: Prometheus Books.
- Smrke, Marjan. 1996. *Religija in politika: Spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2004. Brezbožni in srečni. V *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, ur. Brina Malnar in Ivan Bernik, 233–252. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stenger, Victor. 2010. What's new about the New atheism?. *Philosophy now* (78). Dostopno prek <http://www.philosophynow.org/issue78> (23. marec 2011).
- Wolf, Gary. 2006. The church of non-believers. *Wired magazine*, 14. november. Dostopno prek: <http://www.wired.com/wired/archive/14.11/atheism.html> (8. marec 2011).
- *World values survey*. Dostopno prek: <http://www.worldvaluessurvey.org/> (14. april 2011).
- Zuckerman, Phill. 2007. Atheism: Contemporary rates and patterns. V *The Cambridge Companion to Atheism*, ur. Michael Martin, 47–65. Cambridge: Cambridge University Press.
- --- 2010. *Atheism and secularity*. Santa Barbara; California: ABC-CLIO, LLC.